

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

MEGEP

(MESLEKÎ EĞİTİM VE ÖĞRETİM SİSTEMİNİN
GÜÇLENDİRİLMESİ PROJESİ)

BÜRO YÖNETİMİ VE SEKRETERLİK

DAVA HİZMETLERİ

ANKARA 2008

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen modüller;

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 02.06.2006 tarih ve 269 sayılı Kararı ile onaylanan, Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında kademeli olarak yaygınlaştırılan 42 alan ve 192 dala ait çerçeve öğretim programlarında amaçlanan mesleki yeterlikleri kazandırmaya yönelik geliştirilmiş öğretim materyalleridir (Ders Notlarıdır).
- Modüller, bireylere mesleki yeterlik kazandırmak ve bireysel öğrenmeye rehberlik etmek amacıyla öğrenme materyali olarak hazırlanmış, denenmek ve geliştirilmek üzere Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır.
- Modüller teknolojik gelişmelere paralel olarak, amaçlanan yeterliği kazandırmak koşulu ile eğitim öğretim sırasında geliştirilebilir ve yapılması önerilen değişiklikler Bakanlıkta ilgili birime bildirilir.
- Örgün ve yaygın eğitim kurumları, işletmeler ve kendi kendine mesleki yeterlik kazanmak isteyen bireyler modüllere internet üzerinden ulaşılabilirler.
- Basılmış modüller, eğitim kurumlarında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılır.
- Modüller hiçbir şekilde ticari amaçla kullanılamaz ve ücret karşılığında satılamaz.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. KİŞİ KAVRAMI TANIMI.....	3
1.1. Kişi Türleri.....	3
1.2. Gerçek Kişi	4
1.2.1. Hukuki Ehliyetleri	5
1.2.2. Gerçek Kişilere Özgü Haller	9
1.3. Tüzel Kişi.....	18
1.3.1. Tüzel Kişinin Türleri	18
1.3.2. Tüzel Kişilerin Hukuki Ehliyetleri	20
UYGULAMA FAALİYETİ	21
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	22
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	23
2. GENEL OLARAK BORÇ VE KIYMETLİ EVRAK KAVRAMI.....	23
2.1. Borcu Doğuran Olaylar	23
2.1.1. Sözleşmeler.....	23
2.1.2. Haksız Fiiller	28
2.1.3. Sebepsiz Zenginleşme	29
2.2. Kıymetli Evrak Hukuku Tanımı	30
2.2.1. Kıymetli Evrak Türleri	32
2.3. Kayıt Tutmak	38
2.3.1. Bilgisayar Ortamında Kayıt (Avukatlık Yazılımları).....	38
2.3.2. El ile Kayıt.....	39
UYGULAMA FAALİYETİ	41
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	42
MODÜL DEĞERLENDİRME	43
CEVAP ANAHTARLARI	45
KAYNAKÇA	46

AÇIKLAMALAR

KOD	340H0003
ALAN	Büro Yönetimi ve Sekreterlik
DAL/MESLEK	Yönetici Sekreter
MODÜLÜN ADI	Dava Hizmetleri
MODÜLÜN TANIMI	Dava hizmetleri, kişi kavramını ve kişi türlerini ayırt edebilen, genel olarak borç ve kıymetli evrak kavramları hakkında bilgi veren bir öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/32
ÖN KOŞUL	
YETERLİK	Dava hizmetlerini yapmak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç: Temel hukuk kavramlarını ve Avukatlık programını kullanarak dava hizmetlerini yerine getirebileceksiniz. Amaçlar 1. Kişi kavramını ve kişi türlerini kavrayarak gerçek ve tüzel kişilerin özelliklerini ve ehliyetlerini ayırt edebileceksiniz. 2. Borç kavramı ve borcu doğuran olayları bilgisini kullanarak yazışma ve dosyalamayı doğru yapabileceksiniz ve çeşitli sözleşmeleri kurallarına uygun olarak düzenleyebileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Bilgisayar, avukatlık yazılımı, büro araç gereçleri
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modülün içinde yer alan her faaliyetten sonra, verilen ölçme araçlarıyla kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek kendi kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen, modül sonunda sizin üzerinizde ölçme aracı uygulayacak, modül ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek, sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Sosyal hayatı düzenleyen kurallardan en önemlisi ve etkili olanı, şüphesiz, hukuk kurallarıdır. Bunlar, toplum içindeki tutum ve davranışlarımızı düzenleyen ve uyulması devlet zoru ile sağlanan kurallardır.

Bir ülkede var olan hukuk düzeninin amacı, toplumun düzenini sağlamaktır. Hukukun, toplum düzenini sağlayabilmesi için, onun ihtiyaçlarını karşılaması, onun şartlarına uyması gerekir. Hukuk düzeni, bir yandan uygar hayatın dayanağı, diğer yandan da toplum içinde yaşamının bir güvencesidir.

Hukuk düzeni toplumda, barış, güven, eşitlik ve hürriyet sağlar.

Bu modül notlarının amacı, size kişi kavramını ve kişi türlerini kavrayarak gerçek ve tüzel kişilerin özelliklerini ve ehliyetlerini ayırt edebilmeyi, borç kavramı ve borcu doğuran olayları bilgisini kullanarak yazışma ve dosyalamayı doğru yapabilmeyi , çeşitli sözleşmeleri kurallarına uygun olarak düzenleyebilmeyi öğretebilmektir.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Bu öğrenme faaliyeti ile kişi kavramını ve kişi türlerini kavrayarak gerçek ve tüzel kişilerin ehliyetlerini ayırt edebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Sınıftaki kişilerin hangi hukuki işlemleri bizzat yapabileceklerini tartışınız.
- Şirket ortağı ya da dernek üyesi tanıyor musunuz? Tanıyorsanız onlarla ortak ya da üye olmalarının sebep ve sonuçları konusunda görüşünüz.

1. KİŞİ KAVRAMI TANIMI

Kişiler, hukuk düzeninin tanıdığı hakların sahibi ve tarafı olabilen gerçek ya da farazi varlıklardır. Hukuk düzeni, hak kavramını temel kavram olarak almıştır (Hukuk kelimesi hak kelimesinin çoğuludur.) O halde bu haklara sahip olmak hukuk kurallarından yararlanmak demektir. Bu anlamda bütün insanlar haklardan yararlanabilir.

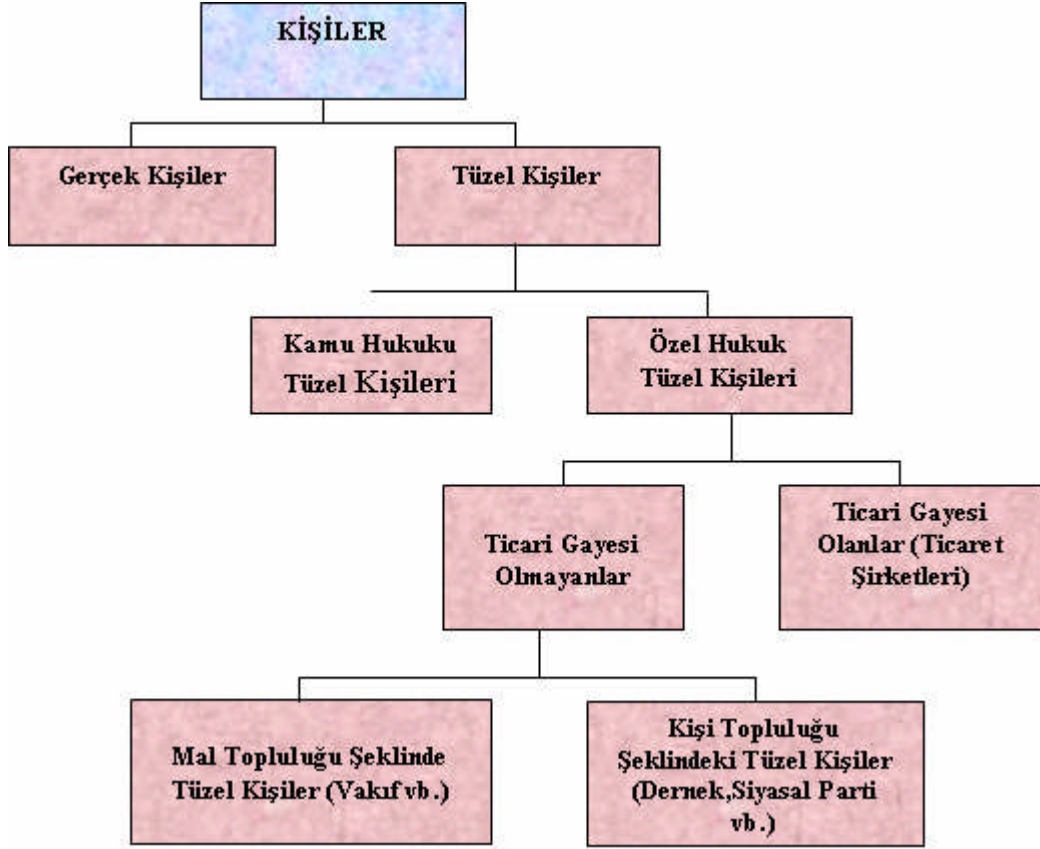
İnsanlar dışındaki fiziki varlıkların hukuki anlamda hakları söz konusu olamaz. Hukuk düzeni onları muhatap olarak kabul etmez. Örneğin; hayvan hakları denildiğinde kastedilen de hayvanların bizzat sahip oldukları haklar değil, insanların hayvanlara zarar verme haklarının bulunmadığı ve bunu yapanların toplumsal bir tepki (müeyyide) ile karşılaşacak olmalarıdır. Yani, bizzat hayvanlar tarafından dile getirilmesi ve savunulması asla mümkün olmayan bazı hakların korunmasının, devlete ve kamu düzenine yüklenmiş olmasıdır.

1.1. Kişi Türleri

Kişi (şahıs), hukukun en önemli kavramlarından biridir. Çünkü hukuk zaten kişiler içindir. Hukuku; “Kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen maddi yaptırım olan kurallar bütünüdür.” şeklinde tanımlayacak olursak, bu tanımdan hukukun, ancak kişilerle var olabileceği sonucunu çıkarabiliriz.

Kişi kavramı; haklara ve borçlara sahip olabilme yetkisini yani hak ehliyetini taşıyan varlıkları ifade etmektedir. Hukuk düzeni hangi varlıklara bu ehliyeti tanımlıysa onları birer kişi olarak görmemiz gerekir.

Kişiler gerçek kişiler olan insanlar ve gerçekte var olmamasına rağmen hukuk düzenince var sayılan tüzel kişiler şeklinde iki gruba ayrılır (bk. Şema 1.1).

Şema 1.1: Kişilerin sınıflandırılması

1.2. Gerçek Kişi

Yaşına, cinsiyetine, milliyetine, ırkına, sağlık ve akıl durumuna, mali gücüne, kan bağına bakılmaksızın bütün insanlar gerçek kişidir. Eski çağlarda bazı toplumlarda köleler ya da esirler mal sayılabiliyordu. Yakın zamanlarda dahi ırkları nedeniyle insanların kobay olarak kullanıldıklarını bilmekteyiz. Bir insanın, başka bir insanı her hangi bir canlı gibi öldürmesi, temel haklarından mahrum bırakması, kendi mülkiyetine geçirmesi, üzerinde hak iddia etmesi bugün için yadırganmaktadır. Ancak, insanlık tarihi bu seviyeye bir anda gelebilmiş değildir. Bu gelişme, insan hakları denilen kavramın geliştirilmesi ve haklar demetinin çoğaltılıp korunması ile mümkün olmuştur.

Bugün, bütün toplumlarda her insanın kişilik hakları tanınmaktadır. Ancak hakların sınırı, kabul edilen hukuk düzenine göre her toplumda farklılık arz etmektedir.

1.2.1. Hukuki Ehliyetleri

- Hak Ehliyeti
- Fiil Ehliyeti
  - Fiil Ehliyetinin Unsurları
    - Mümeyyiz olmak
    - Reşit olmak
    - Kısıtlanmamış Olmak
  - Fiil Ehliyeti Yönünden Kişilerin Sınıflandırılması
    - Tam Ehliyetliler
    - Sınırlı Ehliyetliler
    - Tam Ehliyetsizler
    - Sınırlı Ehliyetsizler

Hak Ehliyeti

Hak ehliyeti, haklara sahip olabilmeyi ve borçları üstlenebilmeyi ifade eder.

Doğumundan itibaren ve ölünceye kadar herkes hak ehliyetine sahiptir. Bu ehliyet pasif bir anlam taşır. Var olmak yeterlidir. Örneğin; dört yaşındaki bir çocuk babasının ölümü ile birlikte o andan itibaren mirası üzerinde hak sahibi olur. Bunun için büyümesi gerekmez. Bu çocuk babasının tek mirasçısı ise babasına ait olan bir işyeri miras olarak kendisine kalır. Bu işletmedeki mallar ve haklar yanında borçlar da o çocuğa ait olur. Alacaklılar, başkalarını sorumlu tutamazlar. Ancak bu çocuk, fiil ehliyetine sahip olmadığı için haklarını bizzat koruyup talep edemeyecektir. Borçlarını da bizzat ifa etmesi mümkün değildir. Mahkeme tarafından tayin edilecek ve denetlenecek olan bir vasi, çocuk yerine ve adına bütün bu faaliyetleri yürütmek hakkına sahip olacaktır.

Fiil Ehliyeti

Fiil ehliyeti kişilerin sahip oldukları hakları bizzat kullanabilmek ve borçları bizzat yerine getirebilmek gücüne sahip olmalarını ifade eder.

Fiil ehliyeti için; hak ehliyetindeki gibi var olmak yetmez. Yani pasif değil, aktif bir durumdur. Hakları talep ve borçları ifa etme kudretini içerir. Bu nedenle ancak belli özelliklere sahip olan kişiler, fiil ehliyetine de sahip sayılırlar.

Fiil Ehliyetinin Unsurları

Mümeyyiz Olmak

Fiil ehliyetine sahip olmanın birinci unsuru mümeyyiz olmak, temyiz kudretine sahip bulunmaktır. Bu ise doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü, faydalı ile zararlıyı birbirinden ayırabilme ve makul tarzda hareket edebilme gücüne sahip olabilme demektir. Her an, her olayda bu şekilde hareket etmek gerekmez. Genel olarak seçme-ayırma gücüne sahip bulunmak yeterlidir. Zaman zaman yanlış tercih yapmış olmak, temyiz kudretinden de tamamen mahrum olmak sonucunu doğurmaz. Aksi takdirde hız yanlış yapmamış olan az sayıda kişi dışında herkes fiil ehliyetinden mahrum sayılacaktır. Örneğin; bir öğrenci sınıfta ders dinlemek yerine başka işlerle uğraşıyorsa ve bu davranışının yanlış olduğunu da biliyorsa temyiz kudreti yeterlidir. Davranışının disiplin cezası ve benzeri sonuçlarına katlanmalıdır. Bu hareketi temyiz kudretinin olmadığı anlamına gelmez. Aksi takdirde kendisini bu fiilden sorumlu tutmamız da mümkün olmaz.

Temyiz kudreti nispi ve subjektif bir kavramdır. Kişiyeye ve olaya göre değişik ölçüler kullanılarak her olay için ayrı ayrı değerlendirme yapıp sonuca ulaşmak gerekir. Çünkü insanların bilgileri ve görenekleri, içinde buldukları veya yetiştikleri çevreye göre değişir. Örneğin; 12 yaşında bir çocuk çikolata ya da defter almak konusunda mümeyyiz olabilir. Ancak ev kiralamak konusunda aynı ayırma gücüne sahip olmayacaktır. 15 yaşındaki bir genç, arkadaşlarına bisiklet kiralamak suretiyle para kazanabilir. Hatta bu amaçla bisiklet satın alabilir. Ama aynı yaşlardaki bir başka genç, bulunduğu sosyal çevre ve yetişme tarzı gereği bisiklet fiyatlarından dahi habersiz olabilir.

Ayrıca yaş küçüklüğü dışındaki bazı hallerde de kişinin kendisinden kaynaklanan sebeplerle temyiz kudretinin ortadan kalkması mümkündür. Örneğin; akıl hastalığı, hastalık derecesinde olmayan akıl zayıflıkları veya sarhoşluk ve benzeri hallerde kişinin temyiz kudreti yoktur.

Ancak son sayılan hallerden hiçbiri kendisinde bulunmayan bir kişi şayet yaşı yönünden de yeterli olgunluğa erişmiş yani reşit olmuş ise kural olarak mümeyyiz sayılır.

Temyiz kudretinin var olup olmadığı konusunda ihtilaf çıktığı takdirde; şayet kişi reşit ise mümeyyiz olması asıldır, “temyiz gücü yoktur” diyen tarafın ispat etmesi gerekir. Kişi henüz reşit olmamış ise kural olarak temyiz kudreti de yok demektir. Aksini yani temyiz kudretinin varlığını ve bu durumdan bir hakkının doğduğunu, iddia eden taraf ispat etmelidir.

İkinci olarak kısıtlanmaları için yeterli sebep bulunmamakla beraber, kendi yararları gereği mahkemece fiil ehliyetleri sınırlandırılmış olan bazı kişiler vardır.

Kendilerine kanuni müşavir atanmış olan bu kişiler de mümeyyiz ve reşittir. İşlerini bizzat kendileri görürler. Ancak önemli ve telafi edilmesi zor sonuçlar doğuran bazı işlemleri yapmadan önce danışmanlarının iznini almaları gerekir. Dava açmak, gayrimenkul alıp satmak, poliçe veya bono düzenlemek, başışlamada bulunmak gibi.

Bu tür işlemleri kanuni müşavirlerinin iznini almadan yapmışlarsa ve bu izin icazet şeklinde sonradan da alınamazsa yaptıkları işlem bunları bağlamaz. Ancak izin alınmamış olduğu hususu sadece sınırlı ehliyetli bu kişi tarafından ileri sürülebilir. Karşı tarafça kötüye kullanılmasına kanun izin vermemiştir. Buna tek taraflı bağlamazlık hali denir.

Tam Ehliyetsizler

Eğer bir kişi mümeyyiz değilse reşit olup olmadığına bakılmaz. Yani yaşı 18'den büyük olsa da fiil ehliyetinden mahrumdur.

Bu gruptaki kişilere tam ehliyetsizler denilir. Bunların hukuki işlemlerde temsili, kanunla bir düzene bağlanmıştır. Buna göre; anne ve baba hayatta ise velisi sıfatıyla birlikte temsil ederler. Sadece biri hayatta ise temsilci odur. Boşanma ya da başka bir sebeple de temsil yetkisi mahkeme tarafından anne ya da babadan alınmış olabilir.

Tam ehliyetsizlerin hukuki işlem ehliyeti yoktur. Çünkü, iradeleri kendilerini bağlamaya yetecek ölçüde sağlam değildir. Bu nedenle, bir hukuki işlem yaparlarsa bu işlem batıldır (hukuken yok sayılır). Hatta veli ya da vasinin sonradan icazet vererek bu işlemi uygun görmesi yeterli değildir. Bizzat temsilcinin işlemi yenilemesi gerekir. Tam ehliyetsizin açıkça menfaatine olan bağış kabul etme gibi işlemler için de durum aynıdır.

İşlemin karşı tarafının ehliyetsizlik halini bilmemesi ve iyi niyetli olması halinde de durum değişmez. Karşı taraf sadece sözleşmenin batıl sayılması nedeniyle verdiklerini geri istemek hakkına sahip olabilir. Örneğin; iyi giyimli bir müşteriye taksitle mal satıp teslim eden kişi, daha sonra alıcının tam ehliyetsiz olduğu itirazıyla karşılaşabilir. Bu durumda onun tam ehliyetli bir kişi olduğunu zannettiğini ve böyle zannetmekte haklı ve iyi niyetli bulunduğunu savunarak taksitleri talep edemez. Bu satım sözleşmesi hukuken her halükarda batıl olduğuna göre; sözleşmenin ifasını değil, sadece geçersiz bir sözleşme nedeniyle teslim ettiği malın iade edilmesini talep edebilir. Kendisi de aldığı taksitleri iade etmelidir. Malın kullanılması dışındaki sebeplerle değerinin düşmesi ve benzeri zararlarını da tam ehliyetsizden isteme hakkına sahip değildir. Mesela modası geçtiği için daha ucuza satabilecekse ilk satış fiyatı ile aradaki farkı isteyemez.

Tam ehliyetsizler haksız fiillerinden de sorumlu değildir. Örneğin; akıl hastası, bir yangına sebep olsa, yangından zarar görenler tazminat talep edemezler. Ancak eğer hakkaniyet gerektiriyorsa, örneğin; yangına sebep olan akıl hastası çok zengin ve buna karşılık zarar gören kişi fakir ya da fakirleşmiş ise hakim zararın tamamen ya da kısmen tazmin edilmesine karar verebilir. Burada tarafların ekonomik durumları dikkate alınacaktır.

Ayrıca kusursuz sorumluluk hallerinde kusuru araştırılmayacağından, tam ehliyetsiz de olsa kişi sorumlu olmaya devam eder. Örneğin; bir ticarethanenin miras yoluyla maliki olan akıl hastasına ait işletmede çalışan bir işçinin, bu esnada başkalarına verdiği zararlardan akıl hastası bizzat kendi mal varlığı ile sorumludur. İşletmeyi temsilci sıfatıyla fiilen işleten vasinin şahsen sorumluluğu yoktur. Bu zararı karşılamaya işletmenin malları yeterli gelmezse vasinin mallarına değil, tam ehliyetsizin diğer mallarına başvurabilir. Vasinin işin idaresi sırasında tedbirsiz davranması, örneğin; işçiyi gerektiği gibi seçip kontrol etmemesi durumunda akıl hastasına karşı şahsen sorumluluğu olacaktır.

Temyiz kudretinden geçici olarak yoksun hale gelen kişiler, haksız fiillerinden kural olarak sorumludurlar. Buna karşılık ehliyetsiz iken yaptıkları hukuki işlemler yine de batıldır.

Örneğin; sarhoş bir kişi terziye bir elbise ısmarlarsa bu sözleşme batıldır. Terzi, sarhoşluk beni ilgilendirmez diyemez. Çünkü sarhoşun iradesi kendisini bağlamaz ve borç doğurmaz. Buna karşılık aynı sarhoş, terzinin vitrin camını kırmış olsa, zararını tam olarak tazmin etmelidir. Ancak, sarhoş bu duruma kendi isteğiyle gelmediğini, örneğin; kendisine silah zoruyla içki içirilip sarhoş edildiğini ispat edebilir. O takdirde haksız fiil sorumluluğundan ve cezai sorumluluktan kural olarak kurtulur. Hakkaniyet ve adalet gerektiriyorsa tazminat ödemesine karar verilebilir.

Tam ehliyetsizlerin ceza ehliyetleri olmadığı için cezalandırılmazlar. Ancak tedbir niteliğinde olmak üzere tedavi kurumlarına konulabilirler.

Sınırlı Ehliyetsizler

Buraya kadar incelenen üç grubun dışında kalan dördüncü bir grup vardır ki fiil ehliyeti için sayılan şartlardan biri eksik olduğundan bunlar için de ehliyetsizlik asıldır. Ancak bu her zaman geçerli değildir. Tam ehliyetsizlerden bu yönüyle ayrılan ve sınırlı ehliyetsizler denilen bu grupta; mümeyyiz olmakla birlikte henüz reşit olmamış kişiler ile mümeyyiz, fakat kısıtlı bulunan kişiler yer alır. Sınırlı ehliyetsizlerin hukuki işlem ehliyetleri işlemin türüne göre değişir.

Sınırlı ehliyetsizler, kendi kişiliklerine sıkı sıkıya bağlı hakların kullanılmasında ve sadece kazanç sağlayan bağışlamayı kabul gibi hukuki işlemlerde temsilciye ya da izne muhtaç değildir. Ancak veli ya da vasi, bağışlamanın kabulünü küçük ya da kısıtlının aleyhine sonuçlar doğuracak nitelikte görürse cayma yetkisi vardır. Özellikle manevi bir yük altında bırakan ya da ahlaka aykırı sonuçlar doğuracağından korkulan bağışlamalarda küçük ya da kısıtlının zararı olabilir. Ayrıca nişanlanma ve evlenme kişiye bağlı bir hak olmakla birlikte kanuni temsilcilerin izni ile yapılabilir.

Sınırlı ehliyetsizler kendi iradelerine bırakılmış mallardan serbestçe tasarruf edebilirler. Bunun anlamı bir çocuğun kullandığı bisikleti satması değildir. Kendisine bırakılmış bulunan bir işletme varsa, onunla ilgili idari işleri ve hukuki işlemleri ayrıca izne ihtiyaç duymaksızın yapabilmesidir. Aile dışında yaşayan bir genç de 18 yaşını doldurmamış olmasına rağmen kendi kişisel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla çalışmak ve kazandığını harcamak için ayrıca izne muhtaç değildir.

Sınırlı ehliyetsizler bazı işlemleri kanuni temsilcilerinin izni ile yapabilirler. Bu için baştan açıkça verilmiş olabileceği gibi zımnen (örtülü şekilde) de verilebilir. Örneğin; sınırlı ehliyetsiz adına ve onun tasarrufuna açık olarak kanuni temsilci tarafından bankada hesap açılması halinde, sınırlı ehliyetsize hesaptan para çekmesi için baştan açıkça izin verilmiş demektir. Yine aynı şekilde bir çocuğa harçlık verilmiş olması, zımnen, bu para üzerinde serbestçe tasarruf edebilmesine izin verilmiş olduğu anlamına gelir.

Ayrıca sınırlı ehliyetsizlerin işlemlerine kanuni temsilcilerinin sonradan icazet vermiş olması da mümkündür. Bu şekilde yapılan işlemi uygun görmek de açıkça ya da örtülü olabilir. Örneğin; küçüğün satın aldığı bir bisikletin parasının babası ya da annesi tarafından ödenmesi böyledir.

Buna karşılık sınırlı ehliyetsizler bazı işlemleri hiçbir şekilde yapamazlar. İzin ya da icazet de bu işlemlerin geçerliliğini sağlamaya yetmez. Sınırlı ehliyetsizin kendi malından bağış yapması, vakıf kurması ve kefalet akdi yapması (başkasının borcuna kefil olması) bu şekildedir. Hatta bu işlemleri küçük adına kanuni temsilciler de yapamaz. O halde bu işlemler ancak tam ya da sınırlı ehliyetli (mümeyyiz ve reşit) kişiler tarafından yapılabilir.

Sınırlı ehliyetsizler kendi haksız fiilleriyle başkalarına verdikleri zararlardan şahsen (kendi malları ile) sorumlu olurlar. Haksız fiilden sorumlulukları tamdır. Çünkü mümeyyizdirler ve yaptıkları haksız fiilin sonuçlarını bilebilecek durumdadırlar. Mümeyyiz değilse tam ehliyetsiz durumunda olacaklarından kural olarak sorumlu tutulamazlar.

Sınırlı ehliyetsizler suç işlemişlerse ve ceza hukuku kuralları yönünden temyiz kudretine (cezalandırma ehliyetine) sahiplerse yani yaptıkları fiilin suç olduğunu bilebilecek durumda iseler cezalandırılırlar. Ancak cezada bir miktar indirim yapılır. Ayrıca cezanın infaz tarzı ıslah olmalarını sağlamak amacıyla farklı kurallara bağlanmıştır.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi sınırlı ehliyetsizler, temyiz kudretine sahip olmalarının bazı avantajlarından yararlanmakta ve kendi aleyhlerine olan bazı sonuçlarına da katlanmaktadır. Kanun koyucunun bu kuralları koyarken maksadı, bu tür kişilerin dış görünüşüne göre davranan üçüncü kişileri korumak ve fiili duruma uygun hukuki çözümler bulmaktır. Aksi takdirde sırf 18 yaşını doldurmadığı için küçüklerin yaptığı bütün işlemler icazet verilmiş olsa dahi geçersiz sayılacaktır. Bundan hem kendilerini geliştirmek isteyen küçükler hem de onlarla hukuki ilişkiye giren üçüncü kişiler zarar görecektir. Ayrıca günlük hayat da olağanüstü bir şekilde zorlaşacaktır. Örneğin; 18 yaşından küçükler bakkaldan dahi alışveriş yapamayacaklar, toplu taşıma araçlarına binemeyecekler, en basit ihtiyaçlarını bile gideremeyeceklerdir.

1.2.2. Gerçek Kişilere Özgü Haller

- Şahsi Hal Değişiklikleri
  - Doğum
  - Ölüm
  - Evlenme
- Hukuki Ehliyetsizliğin Sonucu Olarak Velayet ve Vesayet
- Miras Kavramı

Şahsi Hal Değişiklikleri

Doğum

Gerçek kişiler için doğum, şahsiyetin ve hak ehliyetinin başladığını gösterir. Hatta sağ doğmak şartıyla anne karnındaki bir çocuk (cenin) dahi hak ehliyetine sahiptir. Örneğin; kendisine bir miras kalabilir. Bir şey bağışlanabilir.

Doğum ile birlikte kişi için bir aile ve akraba çevresi de oluşur. Anne babanın bilinmemesi istisnai ve genellikle geçici bir durumdur. Bu gibi çocuklar, hakim izni ile evlatlık ilişkisinin kurulması halinde bir aileye kavuşurlar.

Nesep ilişkisi doğum ile kurulur. Çocuğun annesi onu doğuran kadındır. Annesinin çocuğa karşı mükellefiyetleri ve onun üzerindeki hakları doğumla başlar. Anne evliyse kural olarak çocuğun babası annenin kocasıdır. Böyle bir çocuk evlilik içinde doğmuş nesebi düzgün bir çocuk demektir. Baba ile kurulan bu bağın sonucu olarak da babanın çocuğa karşı mükellefiyetleri ve onun üzerindeki hakları başlar.

Şayet koca, karısının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia ediyorsa, bunu kendisi ispatlamalıdır. Bu durumda mahkeme kararı ile çocuk, baba yönünden nesepsiz hale gelmiş olur. Bu şekilde ya da evlilik dışında doğduğu için baba yönünden nesepsiz (nesli belirsiz) olan çocuk, gerçek babası tarafından tanınırsa ya da anne veya bizzat çocuk tarafından açılan babalık davası sonucunda hakim gerçek babanın babalığına hükmederse, düzgün olmamakla birlikte baba yönünden de nesep ilişkisi kurulmuş olur.

Ana babanın çocuğa karşı mükellefiyetleri; onun yetiştirilmesi, terbiyesi, geçiminin sağlanması, eğitiminin üstlenilmesi ve bütün hukuki işlemlerde temsil edilmesidir.

Nesep ilişkisi kurulunca çocuk ile akrabaları arasında da bir bağ oluşur. Akrabalık bağı kanunla kurulur. Sonradan herhangi bir şekilde ortadan kaldırılamaz.

Evlat edinme halinde, evlat edinilen kişi ile evlat edinen arasında bir hısımlık ilişkisi kurulmuş olur. Ancak bu ilişki, iki tarafın da akrabalarına sirayet etmez.

Akrabalığın (hısımlık) sonuçları şunlardır:

- Bir kişi öldüğünde mirası akrabaları arasında dağıtılır. Öncelikle çocuklar ve eş, sonra anne, baba, kardeşler, yeğenler, büyük anne, büyük baba vd. mirasa dahil olabilirler.
- Evlenme yasağının belirlenmesinde rol oynar. Üçüncü dereceye kadar yakın akraba ile evlenmek yasaktır. Anne, baba çocuklarıyla; kardeşler birbirleriyle; amca, dayı, hala, teyze yeğenleriyle evlenemez.
- Yakın akrabalarından iyi durumda olanlar kötü durumda olanlara maddi yardımda bulunmak (nafaka ödemek) zorundadır.

- Hakimler yakın akrabalarının davalarında hakimlik yapamazlar.
- Kişiler, yakın akrabaları aleyhinde şahitlik yapmaya zorlanamaz.

Ölüm

Ölüm ile şahsiyet sona erer. Buna bağlı olarak hak ehliyeti ve fiil ehliyeti de sona erer. Mallar, haklar, alacaklar ve borçlar bir bütün halinde mirasçılara kendiliğinden geçer. Doğum gibi ölüm de nüfus kütüğüne tescil edilir.

Ölenin cesedi ortada ise ölüm halinin tespitinde güçlük yoktur. Ancak ortada ceset yoksa ve bir kişiden uzun süre haber alınamamışsa iki ihtimal vardır:

Kaybolan kişi ölümüne kesin gözle bakılacak şekilde kaybolmuşsa, örneğin; yanarak düşen bir uçakta ya da deniz dibinde infilak edip parçalanan bir denizaltıda bulunduğu kesin olan bir kişinin cesedi bulunamamış olsa dahi, o kişi ölmüş sayılır.

Bir kişi ölümü kesin değil de muhtemel görülecek şekilde kaybolmuş ve bir yıl içinde ortaya çıkmamış olabilir. Bir kişiden uzunca bir süre (beş yıl) haber alınamamış da olabilir. Bu kişilerin yakınlarının ya da ilgili kişilerin talebi ile ilan vb. bazı şartlar yerine getirildikten sonra mahkemece gaiplik kararı verilir. Bu karar da ölüm hali ile benzer sonuçlar doğurur. Örneğin; ekmeğe almak üzere bakkala giden ancak geriye dönmeyen (ya da bir dağa tırmandıktan sonra kendisinden bir daha haber alınamayan) kişiler için geri dönme ihtimallerinin çok azaldığına delil olacak kadar uzun bir süre (beş yıl) geçtikten sonra gaiplik kararı verilir.

Evlenme

Gerçek kişiler için geçerli olan, doğum ve ölüm gibi tabii bir hal de evlenmedir. Toplum hayatının çekirdeği olan aile bu yolla kurulur. İnsan için ilk ve en önemli eğitim yeri aile ortamıdır. Bu sosyolojik olgudan yola çıkan kanun koyucu, evlenme kavramına çok önem vermiş ve ayrıntılı olarak düzenlemiştir.

Nişanlanma, evlenmenin ön hazırlığı olan birbirleri ile evlenmesine engel bulunmayan karşı cinsten yetişkin iki kişinin birbirlerine ileride evlenme sözü vermeleridir. Nişanlanma, bir nişan töreni ile yapılabileceği gibi sadece yakın arkadaş çevresi içinde karşılıklı söz verme ile de gerçekleştirilebilir. Bu nedenle evlilikten önce genellikle nişan yapılır.

Türk Medeni Kanununda nişanlanma ve evlenme ilgili maddeler aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

- Nişanlanma ile ilgili maddeler:

Madde 118.- Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur. Nişanlanma, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça küçüğü veya kısıtlıyı bağlamaz.

Madde 119.- Nişanlılık, evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez. Evlenmeden kaçınma hâli için öngörülen cayma tazminatı veya ceza şartı dava edilemez; ancak yapılan ödemeler de geri istenemez.

- Nişanın bozulmasının sonuçları ile ilgili maddeler :

Madde 120.-

- Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusuru olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddi fedakârlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. Aynı kural nişan giderleri hakkında da uygulanır.
- Tazminat istemeye hakkı olan tarafın ana ve babası veya onlar gibi davranan kimseler de, aynı koşullar altında yaptıkları harcamalar için uygun bir tazminat isteyebilirler.

Madde 121.- Nişanın bozulması yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir.

Madde 122.- Nişanlılık evlenme dışındaki bir sebeple sona ererse, nişanlıların birbirlerine veya ana ve babanın ya da onlar gibi davrananların, diğer nişanlıya vermiş oldukları alışılmışın dışındaki hediyeler, verenler tarafından geri istenebilir. Hediye aynen veya mislen geri verilemiyorsa, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır.

Madde 123.- Nişanlılığın sona ermesinden doğan dava hakları, sona ermenin üzerinden bir yıl geçmekle zaman aşımına uğrar.

- Evlenme ehliyeti ile ilgili maddeler :

Madde 124.- Erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.

Madde 125.- Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez.

Madde 126.- Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.

Madde 127.- Kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.

Madde 128.- Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir.

- Evlenme engelleri ile ilgili maddeler :

Madde 129.- Aşağıdaki kimseler arasında evlenme yasaktır:

- Üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında; amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında,
- Kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üst soyu veya altsoyu arasında,
- Evlât edinen ile evlâtlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında evlenme yasaktır.

Madde 130.- Yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır.

Madde 131.-

- Gaipliğine karar verilen kişinin eşi, mahkemece evliliğin feshine karar verilmedikçe yeniden evlenemez.
- Kaybolanın eşi evliliğin feshini, gaiplik başvurusuyla birlikte veya ayrıca açacağı bir dava ile isteyebilir.
- Ayrı bir dava ile evliliğin feshi, davacının yerleşim yeri mahkemesinden istenir.

Madde 132.-

- Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak 300 gün geçmedikçe evlenemez
- Doğurmakla süre biter.
- Kadının önceki evliliğinden gebe olmadığına anlaşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hâllerinde mahkeme bu süreyi kaldırır.

Madde 133.- Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbî sakınca bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler.

Evlenme merasimi şekle bağlı bir işlemdir. (bk. Resim 1).

Resim 1: Evlenme merasimi, evlenecek kişilerin resmî memur ve şahitler önünde evlenme iradelerini açıklamalarıdır

- Evlenme başvurusu ile ilgili maddeler

Madde 134.-

- Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, içlerinden birinin oturduğu yer evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar.
- Evlendirme memuru, belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde muhtardır.

Madde 135.- Başvuru, evlenecekler tarafından yazılı veya sözlü olarak yapılır.

Madde 136.- Erkek ve kadından her biri, nüfus cüzdanı ve nüfus kayıt örneğini, önceki evliliği sona ermiş ise buna ilişkin belgeyi, küçük veya kısıtlı ise ayrıca yasal temsilcisinin imzası onaylanmış yazılı izin belgesini ve evlenmeye engel hastalığının bulunmadığını gösteren sağlık raporunu evlendirme memurluğuna vermek zorundadır.

Madde 137.-

- Evlendirme memuru, evlenme başvurusunu ve buna eklenmesi gereken belgeleri inceler. Başvuruda bir noksanlık görürse bunu tamamlar veya tamamlattırır.

- Başvurunun usulüne uygun olarak yapılmadığı veya evleneceklerden birinin evlenmeye ehil olmadığı ya da evlenmeye yasal bir engel bulunduğu anlaşılırsa, evlenme başvurusu reddolunur ve durum evleneceklerle yazıyla hemen bildirilir.

Madde 138.-

- Evleneceklerden her biri evlendirme memurunun ret kararına karşı mahkemeye başvurabilir. İtiraz, evrak üzerinde incelenip kesin karara bağlanır.
- Ancak, mutlak butlan sebeplerinden birinin bulunduğuna ilişkin ret kararlarına karşı açılan davalar, basit yargılama usulüyle ve Cumhuriyet savcısının hazır bulunmasıyla görülür.
- Evlenme töreni ve tescil ile ilgili maddeler

Madde 139.-

- Evlendirme memuru, evlenme koşullarının varlığını tespit ederse veya ret kararı mahkemece kaldırılırsa, evleneceklerle evlenme gün ve saatini bildirir veya isterlerse evlenme izni belgesini verir.
- Evlenme izni belgesi, verildiği tarihten başlayarak altı ay içinde evleneceklerle herhangi bir evlendirme memuru önünde evlenebilme hakkı sağlar.

Madde 140.- Evlenme koşullarının bulunmadığının anlaşılması veya belgelerin verilmesinden başlayarak altı ayın geçmesi hâlinde, evlendirme memuru evlenme törenini yapamaz.

Madde 141.- Evlenme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır. Ancak, tören evleneceklerin istemi üzerine evlendirme memurunun uygun bulacağı diğer yerlerde de yapılabilir.

Madde 142.- Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.

Madde 143.

- Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir.
- Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz.
- Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.

Madde 144.- Evlenme işlemi, evlenme kütüğü, evlenmeye ilişkin yazışma ve evlenme ile ilgili diğer konular yönetmelikle düzenlenir.

Ülkemizde aile kavramına verilen değer yüksektir. Bu nedenle boşanma oranı birçok gelişmiş ülkeye nazaran daha düşüktür. Ailenin sağlıklı devamı, toplumun da sağlıklı devamını sağlayan ve toplumun temel taşları olan erdemli insanların yetiştirilmesi için vazgeçilmez nitelikte önemli bir husustur.

Hukuki ehliyetsizliğin sonucu olarak velayet ve vesayet

İnsanlar doğar doğmaz fiil ehliyetine sahip olamazlar. Uzunca bir süre başkalarının fiziki ve fikrî yardımına muhtaçtırlar. Medeni Kanun'da 18 yaşın doldurulması ya da evlenme ve benzeri sebeplerle reşit olmak şeklinde belirlenen bu sınırı aşınca kadar insanlar, en önemli yardımı anne ve babalarından alırlar. Hatta temyiz kudretinin bulunmadığı hallerde bu yardım, ömür boyu devam eder.

Ehliyetsizliğin söz konusu olduğu hallerde kanun koyucu, anne babanın birlikte temsil ve idare yetkisine sahip olduğunu kabul etmiştir.

Ruhen sağlıklı anne ve babalar, çocuklarının zararına hareket edemezler. Çünkü, bir anlamda varlık sebebi çocuğudur.

Bu nedenle kanun koyucu anne babayı çocuğun velisi olarak kabul ederken onlara çok geniş yetkiler vermiş ve denetime ihtiyaç duymamıştır.

Anne baba, çocuğa terbiye etme hakkına sahiptir. Hatta uslandırmak amacıyla ölçülü şekilde ceza yetkisi tanınmıştır. Örneğin; çocuğun arkadaşlarıyla oynaması ya da televizyon izlemesi yasaklanmış olabilir. Ayrıca çocuğun eğitimi, ruhsal ve kültürel gelişimi gibi konularda tek belirleyici anne babadır.

İstisnai olarak anne babanın biri ya da her ikisi çocuk üzerindeki yetkilerini kötüye kullanıyor ya da çocuğa karşı görevlerini hakkıyla yerine getirmiyor olabilir. Bu durumda sulh hâkimi, velayet görevini anneden veya babadan ya da her ikisinden alabilir.

Velayet, hem anneden hem de babadan alınmışsa onların yerine geçerek çocuğa yardımcı olacak bir kanuni temsilciye ihtiyaç vardır. Hâkim tarafından genellikle yakın akrabalar arasından atanan bu temsilciye, vasi denir.

Ancak vasi için veliden farklı bir durum vardır. Tabii ve olağan bir ilişkinin sonucu olmayan bu velayet bağı hâkimin sıkı denetimi ve gözetimi altında yürütülür. Çocuğun mallarının satılması gibi bazı önemli işlemlerde vasi, hâkimin iznini almalıdır. Çünkü ne kadar yakın akraba olursa olsun vasi ile velayet altındaki kişi arasındaki ilişki, anne baba ile çocuk arasındaki ilişkiden daha farklı ve problemlidir. Vasiye, veliye olduğu kadar güvenilemez. Kusuru veya kasti hareketleri varsa sonuçlarından sorumlu tutulur ve gerekiyorsa değiştirilebilir.

Anne babanın boşanması veya evliliğin geçersiz sayılması gibi sebeplerle bir mahkeme kararı sonucu evlilik sona ermişse, velayet altında bulunan çocukların idaresi eşlerden birine verilir. Böylece diğer eşin velayet yetkisi kalkmış olur. Hâkim bu konudaki kararlarını zamanla ortaya çıkan yeni durumları dikkate alarak sonradan gözden geçirebilir, gerekirse değiştirebilir.

Ölüm halinde de velayet yetkisi, sağ kalan eşe aittir. Şayet anne babadan hiçbiri hayatta değilse küçük ya da kısıtlıya yine bir vasi atanacaktır.

Velayet ve vesayet altında bulunma hali, kişi tam ehliyet için aranan şartlara sahip oluncaya kadar devam eder.

Miras Kavramı

Gerçek kişiler için söz konusu olan diğer bir kavramda ölümle birlikte ölenin mallarının (mirasın) mirasçılara intikalidir.

Kişi hayatta iken mal varlığı denilen bu iktisadi bütün, ölümle birlikte tereke (ölenin terk ettikleri-bıraktıkları) haline gelir.

Miras hukuku denilen hukuk dalına ait kurallar bu terekenin kime ya da kimlere ait olacağını belirler ve taksim için gerekli kuralları koyar. Mirasçılar ve mirastaki hisse oranları kanunla belirlenmiştir.

Bir kişinin mirası, varsa eşi ve çocuklarına veya torunlarına kalır. Çocuğu yoksa varsa eşine ve anne babasına veya kardeşlerine, onlar yoksa büyükanne ve babasına kalır. Bu mirasçılarının mirası reddetme hakkı vardır. Kanuni mirasçılar, mirası reddetmedikleri takdirde kabul etmiş sayılırlar. Bu halde miras bırakanın borçlarından da sorumlu olurlar. Borçların, kalan mallardan fazla olması da durumu değiştirmez.

Miras bırakanın hiçbir akrabası yoksa mallara devlet mirasçı olur. Alacaklar içinde bu kural geçerlidir. Devlet alacakları tahsil eder. Devlet mirasçı olursa ve bu miras borca batıksa sadece alacaklılara malları eşit olarak dağıtmakla yetinir. Ayrıca devlet hazinesinden takviye yoluyla ölenin borçlarının tamamen ödenmesi yoluna gidilemez. Aksi taktirde, bu kapı bir kere açılmış olsa kötü niyetli insanlar ölmeden önce gerçekte olmayan borçlar altına girerek devletin mirasçı olmasını ve bu borçları ödemesini sağlayıp devleti dolandırmak yoluna gidebilirlerdi.

Kimlerin mirasçı olacağını ve hangi hisseleri alacağını medeni kanun belirlemiştir. Bununla birlikte miras bırakacak kişi ölmeden önce vasiyetname yolu düzenlemek yoluyla bu kurallardan kısmen ayrılabilir. Örneğin, bazı kişileri mirasa dahil edebilir. Bazı kişilere diğerlerinden daha fazla miras bırakabilir.

Ancak miras bırakan yine de bazı kurallara uymalıdır. Buna göre bazı mirasçılar (örneğin, çocuklar-eş) mahfuz hisseli (saklı paylı) mirasçılardır. Miras dışında bırakılmayacakları gibi mirastan alacakları pay da belli bir oranın altına indirilemez. Buna mahfuz hisseli mirasçılarının saklı payları denilir. Saklı paylarla ilgili kuralı ihlal eden vasiyetname hükümleri geçersiz olur. Ayrıca miras bırakan kişi ölmeyen önce bağış vs. yollarla, mirasçılarının saklı paylarını ihlal ederse bu bağışlar da iptal edilebilir.

Ölümden sonra hâkim tarafından mirasa dahil malları içeren bir liste hazırlanır. Ayrıca nüfus kayıtları, şahit vs. deliller yardımıyla kimlerin mirasçı olduğu belirlenir ve veraset ilamı denilen bir belge düzenlenip isteyen mirasçıya verilir. İtiraz halinde aksi ispat edilebilecek olan bu belge, mirasın bölüşülmesinde uygulanacak oranları da gösterir.

Mirasçılar, mirası kendi aralarında anlaşarak bölebilirler. Buna taksim denir. Bölemezlerse herhangi bir mirasçının açacağı taksim davası üzerine mahkeme mirası adil şekilde böler ve dağıtır.

1.3. Tüzel Kişi

1.3.1. Tüzel Kişinin Türleri

Tüzel kişiler, kendisini oluşturan insanlardan bağımsız bir varlık olarak kanunen varsayılan kişilerdir. Pratik yararlar nedeniyle kişi olmanın bazı sonuçlarına tabii tutulmuşlardır. Gerçekten öyle gruplar vardır ki kendisini oluşturan fertlerden ayrı bir kişiliğe sahip olduğunu görmek çok kolaydır. Örneğin; bir kooperatif, üyelerinden apayrı bir mali güce sahiptir. Bir köy, içinde yaşayanlardan çok daha uzun süre yaşamaktadır. Bu fiili durum, kanun koyucuları, tüzel kişilik kavramını kabul etmeye ve düzenlemeye yöneltmiştir. Zaten kanun koyucu dediğimiz devlet de bir tüzel kişidir.

Tüzel kişilerin çok çeşitlileri vardır. Örneğin; dernekler, vakıflar, şirketler gibi. Aşağıda kamu hukuku tüzel kişileri ve özel hukuk tüzel kişileri incelenecektir. Bazen günlük dilde “özel ve tüzel kişiler” deyimini kullanılmaktadır. Buradaki “özel” kelimesi “gerçek kişileri” ifade etmekteyse de “özel hukuk tüzel kişileri” ile karışıklığa sebep olacağından doğru bir karışım şekli sayılamaz. Onun yerine “gerçek ve tüzel kişiler” demek daha doğru olur.

1.3.1.1. Kamu Hukuku Tüzel Kişileri

Kamu hukuku tüzel kişilerin başında devlet gelir. Devlet, bir farazi kişidir. İçerde vatandaşlara karşı binaları, belgeleri, hizmeti ve müeyyideyi uygulayan memuruyla kendisini gösterir. Diğer devletlere karşı ise Cumhurbaşkanı ve diğer temsilcileri vasıtası ile muhatap olur.

Devlet, bir otorite ve üstün güç kullanır. Bu otorite, ülkemiz gibi demokratik ülkelerde halktan kaynaklanır. Ancak otorite, halk yerine bir zümreden, soydan ya da bir gruptan da kaynaklansa durum aynıdır. Devlet, bireylerden üstün pozisyonda bulunur.

Demokratik devletler kendilerine üstün gücü sağlayan halkın emrindedir. Bu gücü bizzat kullanabileceği gibi alt birimlerine tüzel kişilik yani muhatap olma, karar alma ve icra yetkisi devrederek de kullanabilir. Örneğin; her bir bakanlığın kendi icraatları ile ilgili olarak davacı ve davalı olma ehliyeti vardır. Bu da tüzel kişiliğin önemli bir görüntüsüdür. Örneğin; köy muhtarı köyü temsilen salma salıp uymayanlara ceza verme yetkisine sahiptir. Hatta köy için ihtiyaç duyuyorsa köylüye ait bir araziye bedelini ödeyerek zorla el koyma (istimlak) yetkisi vardır. Örneğin; mahkemeler yargı alanındaki üstün gücün uygulayıcısı olarak verdikleri kararlarla kişilerin hürriyetini sınırlayabilmektedirler.

Bütün bu örneklerden anlaşılacağı üzere kamu hukuku tüzel kişileri, halktan kaynaklanan üstün gücü kullanan ve bu nedenle vatandaş ve birey karşısında üstün haklara sahip olan devlet birimleridir.

1.3.1.2. Özel Hukuk Tüzel Kişileri

Özel hukuk tüzel kişileri, hukuk önünde gerçek kişilerle aynı haklara sahip olan farazi varlıklardır. Kamusal nitelik taşımayan (özel-bireysel) bazı işlerin görülmesine ve isteklere ulaşılmasına tek tek insanların gücü ve ömrü yetmez. Bu tür amaçlar için bir araya gelen insanlar kendilerinden bağımsız olarak devamlı işleyen bir sistem kurarlarsa bu sistem hukuk düzeni tarafından bir kişi olarak tanınabilir. Kamusal güce sahip olmayan bu birliklere, özel hukuk tüzel kişileri denir.

Bu tüzel kişinin amacı kazanç elde etmek ise ticaret hukukunun konusuna giren ticaret şirketleri söz konusu olur.

Diğer özel hukuk tüzel kişileri ise dernekler ve vakıflardır. Medeni kanuna ve bakanlar kanunu gibi özel kanunlara tabi olan bu tüzel kişiler, gerçek kişilerin sahip olduğu hakların aynısına sahiptirler. Ancak evlenme gibi bazı haklar, sadece yapısı gereği gerçek kişilere mahsustur.

Dernekler ilmî, dinî, sosyal, hayır, kültürel, sportif gayeli olabilirler. Üyelerinin ve diğer kişilerin bu vb. ihtiyaçlarının karşılanması için çalışırlar. Kanuna ve ahlaka aykırı amaçlar güdememezler. Ayrıca, kazanç paylaşma amacı güderlerse şirketlere ilişkin hükümlere tabi olurlar.

Vakıflar ise bir ya da birkaç kişinin, mal varlığının bir parçasını derneklerdekine benzer amaçlar için tahsis etmesiyle kurulur. Bu mal varlığı, vakfeden kişinin mallarından bağımsız olarak işletilir. Mallardan elde edilen gelirin nerelere ve kimler tarafından sarf edileceğine vakfeden karar verir.

Dernekte kurucu ve üyelerin kişiliklerinin ve ideallerinin ön plana çıkmasına karşılık vakıfta amaca tahsis edilen mallar önemlidir. Her iki tür tüzel kişilikte de devletin ilgili birimleri denetim yetkisine sahiptirler.

Özel hukuk tüzel kişileri, üçüncü kişilere karşı idare ve temsil organları vasıtası ile muhatap olurlar.

Tüzel kişiler de gerçek kişiler gibi sona erebilir. Bu sona erme ya bir kararla (fesih) ya da bazı hallerin meydana gelmesiyle kendiliğinden (infisah) gerçekleşir.

1.3.2. Tüzel Kişilerin Hukuki Ehliyetleri

Tüzel kişilerin hukuken kurulmuş sayılması ile birlikte hak ehliyetleri de başlar. Hakların ve borçların tarafı olabilirler. Ancak tüzel kişilerin, fiil ehliyetini kullanabilmeleri için öncelikle karar organının karar almaya yetecek şekilde oluşması, bir karar alması, bu kararı icra edecek yönetim ve temsil organının bulunması gerekir.

Ayrıca tüzel kişilerin ehliyetleri maksat ve konularıyla sınırlıdır. Bu sınıra uyulmaksızın alınan kararlar geçersiz olduğu gibi bu sınır aşılarak yapılan işlemler ve üçüncü kişilerle girilen ilişkiler batıldır. Tüzel kişiyi bağlamaz. Bu nedenle bir tüzel kişiyle hukuki ilişkiye girmeden önce, kuruluş sözleşmesi dikkatle incelenmek suretiyle, bu ilişkinin o tüzel kişinin maksat ve konusuna girip girmediği belirlenmelidir. Örneğin; bir dernek yöneticisi, derneğin malından önemli kısmını bağışlamışsa bu sözleşme geçersizdir. Otomobil ticareti için kurulmuş bir şirket bir inşaat işini üstlenirse bu sözleşmede geçersiz olur.

Son olarak tüzel kişilerin haksız fiil ehliyeti de vardır. Temsilcilerin bu görevlerini yaparken üçüncü kişilerin verdikleri zarardan bizzat tüzel kişi kendi mal varlığı ile sorumludur.

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem Basamakları	Öneriler
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kişi türlerini kavrayınız. ➤ Gerçek kişilerin hukuki işlemlerini kavrayınız. ➤ Tüzel Kişilerin hukuki işlemlerini kavrayınız.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sınıftaki kişilerin hangi hukuki işlemleri bizzat yapabileceklerini örnekler üzerinde tartışınız. ➤ Kişilerin hukuki işlem ehliyeti konusunda yeterli bilgiyi öğrenmek suretiyle girdiği hukuki ilişkilerden zarar görmelerini önlemek için neler yapılmalıdır? Tartışınız. ➤ Tüzel kişi kavramının varlığının sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

ÖLÇME SORULARI

Aşağıdaki soruları (Doğru) veya (Yanlış) olarak cevaplandırınız.

1. Erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulunduğu karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir. (.....)
2. Tüzel kişiler, kendisini oluşturan insanlardan bağımsız bir varlık olarak kanunen varsayılan kişilerdir. (.....)
3. Mirasçılardan mirası reddetme hakkı yoktur. (.....)
4. Ölüm ile şahsiyet sona erer. Buna bağlı olarak hak ehliyeti ve fiil ehliyeti de sona erer.(.....)
5. Fiil ehliyeti kişilerin sadece sahip oldukları hakları bizzat kullanabilmesidir. (.....)
6. Yaşına, cinsiyetine, milliyetine, ırkına, sağlık ve akıl durumuna, mali gücüne, kan bağına bakılmaksızın bütün insanlar gerçek kişidir. (.....)
7. Hukuki ehliyetler hak ehliyeti, fiil ehliyeti ve tam ehliyetler olmak üzere 3'e ayrılır. (.....)

DEĞERLENDİRME

- Sorulara verdiğiniz yanıtları modül sonundaki cevap anahtarıyla karşılaştırınız.
- Bu faaliyet kapsamında hangi bilgileri kazandığınızı belirleyiniz.
- Yanlış cevaplandığınız sorularla ilgili konuları tekrar inceleyip öğrenmeye çalışınız.
  - Kaynak veya yardımcı ders kitaplarından faydalanınız.
  - Kütüphanelerden, internetten veya makine teknolojisi alanında üretim yapan işletmelerden araştırma yapınız.
  - Öğrenme faaliyetiyle ilgili olarak öğretmenlerinizden yardım alınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Bu öğrenme faaliyeti ile borç kavramı ve borcu doğuran olayları bilgisini kullanarak yazışma ve dosyalamayı doğru yapabileceksiniz ve çeşitli sözleşmeleri kurallarına uygun olarak düzenleyebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çevrenizde düzenlenen sözleşmeleri inceleyiniz.
- Bankaların vermiş olduğu çekleri inceleyiniz.
- Ticari hayatta kullanılan kıymetli evrak türleri nelerdir?

2. GENEL OLARAK BORÇ VE KIYMETLİ EVRAK KAVRAMI

2.1. Borcu Doğuran Olaylar

Borçlar çeşitli fiillerden ve ilişkilerden doğabilir. Borcu doğuran sebepler genel olarak; sözleşmeler, haksız fiiller ve sebepsiz zenginleşme şeklinde üç grupta toplanmaktadır.

2.1.1. Sözleşmeler

Borcu doğuran olaylardan sözleşmeler altı bölümde incelenmektedir.

- Sözleşmenin tanımı ve önemi
- Sözleşme türleri,
- Sözleşmelerin kurulması,
- Sözleşmelerde şekil
- Sözleşme özgürlüğü ve sınırları
- Sözleşme çeşitleri

2.1.1.1. Sözleşme Tanımı ve Önemi

Sözleşme, iki kişinin bir hukuki sonucu gerçekleştirmek üzere anlaşması demektir. Burada hukuki sonuçtan kastedilen, hukuk düzeninin (hukuk kurallarının) bir olaya ve sonuca değer vermesidir. Örneğin; iki arkadaş kütüphanede buluşmak üzere anlaşsa bu bir sözleşme değildir. Çünkü hukuk düzenini ilgilendiren sonuç meydana gelmiş olmaz. Kütüphanede buluşmak ile başka bir yerde buluşmak arasında öğrencilerin çalışkan olması yönünden önemli farkları olmakla birlikte hukuk düzeni açısından bir fark yoktur.

Buna karşılık karşı cinsten iki genç evlenmek üzere birbirlerine söz verseler bu bir sözleşmedir (Nişanlanma akdi). Çünkü hukuk düzenini ilgilendiren bir değişiklik olmuştur. Taraflar nişanlı hale gelmiş birbirlerine sadakat gösterme ve hazırlıklar bitince evlenme borçları altına girmişlerdir. Bu borcu sebepsiz olarak yerine getirmezlerse nişanın bozulmasından zarar görmüş tarafa tazminat ödemek zorunda kalırlar.

Ancak bu örnekteki sözleşmenin asıl borçları (sadakat, evlenme) ekonomik değeri olan bir nitelik taşımamaktadır. Bu nedenle bu sözleşme, borçlar hukukunun değil, aile hukukunun konusunu oluşturur.

2.1.1.2. Sözleşme Türleri

Sözleşmeler taraflara yüklediği borçlara göre tek taraflı borç yükleyen sözleşmeler ve iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler olarak ikiye ayrılır.

Kira sözleşmesi ve benzeri birçok sözleşmede tarafların borçları birbirine az çok denktir. Üç yüz elli milyon TL'ye kiraya verilebilecek bir daire, üç yüz ya da dört yüz milyona da kiraya verilmiş olabilir. Bu durum denkliği kaldırmaz, yine de iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme vardır.

Buna karşılık bazı sözleşmeler sadece bir tarafa borç yükler. Yukarıdaki örnekte bahsi geçen dairenin sahipleri olan yaşlı çift (çocukluk özlemini gidermek, manen tatmin olmak gibi amaçlarla), öğrencilerle evi ücretsiz kullanırmak konusunda anlaşsalar bile bir sözleşme söz konusudur. Ancak bedava olması nedeniyle tek tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Diğer tarafın denk bir borcu yoktur.

Ev sahiplerinin borcu hukuki bir borçtur. İfası istenebilir. Hatta tazminat istenebilir. Örneğin; öğrenciler yaşlı çiftle yaptıkları bu sözleşmeye güvenmiş ve başka ev aramamışlardır. Ancak okul sezonu geldiğinde ev sahipleri caymış ve bunun üzerine normal değerinin (iki yüz milyon) üzerinde kira ödeyerek (iki yüz elli milyon) bir ev kiralamak zorunda kalmışlarsa zararlarının ödenmesini isteyebilirler.

Bu iki sözleşme türü arasındaki farka gelince; tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde borçlu taraf bir menfaat elde etmeksizin fedakarlıkta bulunmaktadır. Bu nedenle alacaklının isteyebileceği tazminatın kapsamı daha dar belirlenmeli yani karşılıksız iyilik yapan borçlu, bir ölçüde korunmalıdır. Örnekteki yaşlı çift, paraya ihtiyaç duyduğu için söz konusu daireyi satmış ve bu nedenle sözünde duramamış olabilir. Bu durumda öğrencilerin ödediği kiranın tamamını değil, kendilerinin sebep olduğu fazla kısmı (elli milyonu) hatta bazen daha azını telafi etmek zorundadırlar.

2.1.1.3. Sözleşmelerin Kurulması

Sözleşmeler, tarafların sözleşmek konusunda birbirlerine uygun iradelerini karşılıklı olarak açıklamaları ile kurulur. Taraflardan birinin teklifini (icap) diğer taraf kabul eder. Bu, yüz yüze olabileceği gibi mektupla haberleşerek de olabilir.

Ayrıca teklif ve cevap açıkça yapılabileceği gibi üstü örtülü, dolaylı (zımni)da olabilir. Örneğin; pazarda fiyatını yazarak malı sergilemek, o fiyatı kabul edene satmayı teklif etmektir. Lokantada yemek ısmarlayan kişiye garsonun yemeği getirmesi ya da simitçinin tablasından simidin alınması (hiç konuşulmamış olsa dahi) zımni olarak kabul etmek anlamına gelen davranışlardır. O halde günlük hayatta gerçekleştirilen birçok alışveriş ilişkisi bu şekilde kurulmuş sözleşmelerdir. Hukukçu olmamak ya da bunların hukuki sonuçlarının ne olduğunu bilmemek, durumu değiştirmez.

Sözleşmelerin kurulması sırasında iradeyi sakatlayan haller varsa, yani bir tarafın iradesi tam değilse sözleşme onu bağlamaz. Örneğin; hataya düşen, hileyle yanıltılan ya da zorla baskı yapılarak sözleşme kurulan kişiler, süresi içinde bu sözleşme ile bağlı olmadıklarını ileri sürebilirler. Örneğin; yün yatak diyerek kendisine pamuk yatak satılan kişi, sözleşmeden cayıp yatağı iade edebilir.

Bir sözleşmenin sağladığı sonuçları elde etmek amacıyla, normal olarak o sözleşme yapılır. Ama taraflar bazen bu olağan yolu bırakıp daha farklı sonuçlar da sağlayan daha geniş yetkiler veren bir sözleşme yaparlar ve asıl maksatlarını bu sözleşme sayesinde gerçekleştirirler.

O halde amaç ile amacı gerçekleştirmeye yarayan aracın (sözleşmenin) tam olarak birbirine denk düşmediği sözleşmeler, inançlı sözleşmedir. Örneğin; bir iş adamı özel otomobilini kendi adına değil de şoförü adına satın alır ya da ona para vererek aldırır. İş adamı ve şoföre göre otomobilin sahibi iş adamıdır. Ancak üçüncü kişiler yönünden şoföre aittir. Bu farklılaşmanın sebebi şudur:

İş adamı, otomobilinin resmi işlemlerinin takibi, servis, bakım, gerektiğinde satış, herhangi bir kazada dava açmak gibi işlerle uğraşmak istememektedir. Bütün bu işlerin rahatça şoförü tarafından görülmesini sağlamak istemiş, ona inanmış ve otomobili (ya da parasını) bağışlamış gibi davranmıştır. Oysa otomobilin mülkiyeti kendisinde kalsa ve şoförüne bütün bu işleri kapsayacak vekalet verseydi, yine aynı sonuca ulaşacaktı. Üstelik şoförün, otomobile sahip olmasını önlemiş olduğundan başkalarına satma yetkisi vermeyecek; otomobilin, şoförü tarafından habersiz satılma riskine girmeyecekti.

Görüldüğü gibi daha dar kapsamlı bir sözleşme ile görülebilecek olan bir iş, daha geniş imkanlar veren bir sözleşmeye bırakılmaktadır. Burada inançlı işlem vardır. Çünkü iş adamı, şoförünün yetkisine rağmen otomobilin sahibi gibi davranmayacağına; örneğin kendisinden habersiz ve izinsiz satmayacağına güvenmekte, inanmaktadır.

Bu tür sözleşmeler kural olarak geçerlidir. Yeter ki varlığı ispat edilebilsin. İspat yükü, inançlı sözleşme bulunduğunu iddia eden tarafa düşer. Genellikle kendisine gerekenden daha fazla yetki almış olan (inanılan) taraf bu güveni (inancı) kötüye kullanır. Bu durum ihtilafa sebep olur. Örnekteki şoför, otomobili satmış olsa, trafik sicili kaydına güvenen iyi niyetli alıcı korunur. Mülkiyet hakkını kazanmış olur. İş adamı, şoförüyle yapmış bulunduğu anlaşmayı, satın alana karşı ileri süremez. Sadece bu anlaşmanın karşı tarafı olan şoföre ileri sürebilir. Sözleşmeyi (istisnalar dışında yazılı delille) ispat etmelidir ki inancın kötüye kullanılmasında, doğan zararını şoförden talep edebilsin.

2.1.1.4. Sözleşmelerde Şekil

Günlük hayatta sözleşme yapmak deyince akla, genellikle bir kağıda bazı şartları yazmak ve imzalamak gelmektedir. Oysa yukarıda da belirtildiği gibi sözleşme yapmak için tarafların iradelerini açıklamış olmaları kural olarak yeterlidir. Ayrıca yazılı belge, şahit, tasdik vb. gerekli değildir. “Sözleşme” kelimesindeki “söz” de bu durumu göstermektedir.

Ancak kanun bazı sözleşmelerin yazılı şekilde yapılmasını emretmiş, aksi takdirde geçerli olmayacağını belirtmiştir. Örneğin; alacağın temliki sözleşmesi (bir alacaklının alacak hakkını başka birine devretmek amacıyla onunla sözleşme yapması) böyledir. Yine kefalet sözleşmesi de yazılı yapılmazsa geçerli olmaz.

Bu tür yazılı belgelere bazen sözleşme, bazen de senet, protokol, anlaşma, tutanak gibi başlıklar konulmaktadır. Bu farklılıklar durumu değiştirmez. Önemli olan, yazıdan borcun yeterince anlaşılması ve altı, borçlu olan taraf ya da taraflarca imzalanmış senedin (belgenin) karşı tarafa verilmiş olmasıdır.

Bazen de kanun, sözleşmelerin resmi şekilde yapılmasını geçerlilik için şart koşar. Örneğin; tapulu bir gayrimenkul (taşınmaz) mal, ancak tapu memurunun huzurunda yapılan yazılı bir sözleşme ile satılabilir ya da bağışlanabilir. Yine bir ticaret şirketinin kurulması için ortakların imzalarını noter huzurunda atmış olmaları gerekir.

Bütün bu hallerde alacaklı olduğunu ya da borçlu olmadığını iddia eden kişi, iddiasını sadece yazılı delille değil her türlü delille (şahit, teknik tespitler vs.) ispat edebilir.

2.1.1.5. Sözleşme Özgürlüğü ve Sınırları

Kişisel özgürlüklerin önemli bir sonucu olarak kişiler herhangi bir sözleşmeyi yapıp yapmamakta, karşı tarafı seçmekte, dilediği şartlarla kabul etmekte özgürdür.

Ancak liberalizmin bir sonucu olan bu düşünce, bazen zayıf tarafın ezilmesine sebep olabilir. Örneğin; zor durumda kalan birinin bu durumundan yararlanılarak sömürülmesi gibi.

Kanun böyle durumları önlemek amacıyla koruyucu bazı kurallar koymaktadır. Örneğin; kiracılar, genellikle ekonomik olarak ev sahiplerinden daha zayıf oldukları düşüncesiyle kanunla korunmuşlardır.

Ayrıca eşit olmayan taraflarca yapılan bazı sözleşmelerin tamamen ya da bazı hükümlerinin (kısmen) geçersiz sayılmasına veya bazı borçların indirilmesine ya da tamamen iptaline hakim tarafından karar verilebilir. Örneğin; bir kredi sözleşmesinde banka, çok ağır faiz şartlarını müşterisine kabul ettirmişse ya da şartlar sonradan ağırlaştırılmışsa mahkeme, faiz oranlarının aşağıya çekilmesine karar verebilir.

O halde kişiler, kural olarak sözleşme özgürlüğüne sahiptir. Ancak bir kişi bu özgürlüğü kötüye kullanarak kendi çıkarları uğruna başkasını ağır zararlara uğratabilir ya da onun beklemediği sonuçlarla karşılaşmasına sebep olabilir. Bu durumda diğer taraf, hakimin duruma müdahalesini sağlayabilir.

2.1.1.6. Sözleşme Çeşitleri

Gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerinin birbirleriyle kurduğu iradi ilişkiler hukuka uygun ve ekonomik değer ifade ediyorsa sözleşme var demektir. Borçlar hukukunun en önemli konusunu oluşturan sözleşmeler öncelikle kanunda düzenlenmiş olanlar ve kanunlarda düzenlenmemiş sözleşme türleri şeklinde iki gruba ayrılabilir.

Mülkiyeti devir amacını güden sözleşmeler: Bir menkul ya da gayrimenkul mal üzerindeki mülkiyet hakkının bütün sonuçlarıyla bir başkasına devri amacıyla yapılır.

Kullandırma amacını güden sözleşmeler: Bir taraf, bir menkul ya da gayrimenkul malı bir süre kullanır ve sonra iade eder.

Saklama amacı güden sözleşmeler: Kanunda düzenlenmiş olan en belirgin türü vedia (emanet) sözleşmesidir.

İş görme borcu doğuran sözleşmeler: Taraflardan biri emeğini ortaya koymaktadır.

- Mülkiyet Hakkını Geçirmeye Yönelik Sözleşmeler
  - Satım Sözleşmesi
  - Bağışlama Sözleşmesi
  - Trampa (Takas) Sözleşmesi
- Kullandırmaya Yönelik Sözleşmeler
  - Kira Sözleşmesi
  - Ariyet (Kullanma Ödücü) Sözleşmesi
  - Karz (Ödünç) Sözleşmesi
- İş Görme Sözleşmeleri
  - Hizmet Sözleşmesi
  - Eser (İstisna) Sözleşmesi
  - Vekalet Sözleşmesi
  - Emanet (Vedia) Sözleşmesi

- Teminat Sözleşmeleri (Kefalet Sözleşmesi)
- Kanunlarda Düzenlenmiş Sözleşmeler
  - Karma ve Bileşik Sözleşmeler
  - Yeni Sözleşme Türleri

2.1.2. Haksız Fiiller

Borcu doğuran olaylardan haksız fiiller üç bölümde incelenmektedir:

- Haksız fiil kavramı,
- Haksız fiilin borç doğurmasının şartları
- Haksız fiillerin özel türleri (kusursuz sorumluluk halleri)

2.1.2.1. Haksız Fiil Kavramı

Haksız fiil, başkalarına maddi ya da manevi zarar veren ve hukuka uygun olmayan her tür davranıştır. Kişilerin borç doğuran davranışları her zaman karşılıklı hukuka uygun iradelerden (istekten) ortaya çıkmayabilir. Hukuka aykırı bazı fiillerden de hukuki yönden önemli sonuçlar (borçlar) doğabilir. Örneğin; hırsızlık fiili hem cezayı hem de çalınan malı ya da bedelini iade etmeyi gerektirir. Hırsızın bu borcu, hırsızın iradesinin bir sonucudur. Ancak malı çalınanın iradesi dışında oluşmuştur.

Başka bir örnek; bir hayvan başkasının tarlasına zarar verse, hayvan sahibi bu zararı gidermek borcu altındadır. Bu borcun doğmasında da hem alacaklı tarla sahibinin hem de borçlunun iradesi yoktur. O halde haksız fiillerden borç doğması için alacaklının ve borçlunun hukuka uygun ya da aykırı iradelerinin bulunması gerekmez.

2.1.2.2. Haksız Fiilin Borç Doğurmasının Şartları

Kanuna göre haksız fiilin söz konusu olması için şu şartlar gereklidir:

- Hukuka aykırılık

Ortada hukuka aykırı bir davranış fiil, eylem ya da hareketsizlik olmalıdır. Hukuka aykırılık, hukuk veya ahlak kurallarının çiğnenmesidir. Başkalarının canına, malına zarar vermek; fiili olarak haksız fiil oluşturur. Bir cankurtaranın boğulmakta olan kişiye yardım etmemesi ise hareketsiz kalarak haksız fiil oluşturan bir davranıştır.

- Zarar

Haksız fiilden bahsedebilmek için ortada bir zararın bulunması gerekir. Bu zarar maddi (parayla ölçülebilir) olabileceği gibi manevi (parasal değeri söz konusu edilemeyen) nitelikte de olabilir. Her iki tür zarar birlikte de bulunabilir. Örneğin; bir saldırı sonucu yaralanan kişinin tedavi için yaptığı masraflar fiili bir maddi zarardır. Aynı kişi, yaraları nedeniyle acı ve ızdırap çekmiştir. Bu da bir zarardır. Ancak maddi bir yönü yoktur, manevidir, duygusal bir sonuçtur.

➤ Sebep-sonuç ilişkisi (illiyet bağı)

Haksız fiil ile zarar arasında bir sebep sonuç ilişkisi bulunmalıdır. Diğer deyişle zarar, o haksız fiilin sonucunda ortaya çıkmış olmalıdır. Örneğin; hakarete uğrayan kişi, bu nedenle sinirlense ve otomobiliyle bir yaya ya çarpsa, yayanın gördüğü zarar ile hareket edenin haksız fiili arasında yeterli bağ yoktur. Buna karşılık hakaret yoluyla, namusuna sataşılacak bir kişinin bu nedenle intihar ettiğini varsayalım. Bu halde onun maddi ve manevi desteğinden mahrum kalmış olan yakınlarının gördüğü bu zarar ile hakaret arasında yeterli bir mantık bağı kurulabilir.

➤ Kusur

Haksız fiili yapan ya da sebep olan kişinin kusurlu olması gerekir. Ceza hukukunda ki gibi burada da kusur iki anlama gelir. Bu yolla kusurun ağırlığı ya da hafifliği belirlenmiş olur.

➤ Haksız fiil müeyyidesi;

Bir haksız fiille karşılaşan ve zarar gören kişi, zarar verenden alacaklı hale gelmiş olur. Maddi zararı varsa maddi tazminat, manevi zarara karşılık da manevi tazminat ister. Bunu dava yoluyla ileri sürerse, zarar verenin kusurlu olduğunu ve zararın miktarını zarar gören davacı kendisi ispatlamalıdır.

2.1.2.3. Haksız Fiillerin Özel Türleri (Kusursuz Sorumluluk Halleri)

Yukarıda incelendiği üzere haksız fiilin unsurlarından biri de kusurdur. Kusur yoksa haksız fiil ve müeyyidesi söz konusu olmaz.

Ancak bazı haller vardır ki zarar vereni, kusurlu olup olmadığına bakmaksızın sorumlu tutmak dahi adildir. Örneğin; bir koyunun, yolun yakınında otlarken yanında gördüğü yılandan ürkererek aniden yola fırlaması ve oradan geçmekte olan bir aracın kaza yapmasına sebep olması halinde koyun sahibinin bir kusuru yoktur. Ancak koyundan yararlandığına göre verdiği zararlara da katlanmalıdır.

Nimet külfet dengesi denilen bu anlayışta; yararın sahibi olan, zararın da sorumlusu olur. Bir binanın herhangi bir sebeple başkalarına verdiği zarardan bina sahibinin sorumlu olması için de aynı anlayışla kusur aranmamıştır.

İşte bu benzeri bazı hallerde kanun, modern bir anlayışla açıkça kusursuz sorumluluk (objektif sorumluluk) kuralını benimsemiştir.

2.1.3. Sebepsiz Zenginleşme

Sebepsiz zenginleşme, haklı bir sebep olmaksızın bir kimsenin mal varlığının azalması ve buna karşılık bu azalmanın bir başkasının mal varlığında bir artma meydana getirmesidir.

Sebepsiz zenginleşmenin varsayılması için üç unsurun bulunması gerekir:

- Bir kişinin mal varlığında azalma başka birinin mal varlığında artma bulunmalıdır.
- Bir tarafın malındaki çoğalma ile diğer tarafın mal varlığındaki azalma birbiriyle ilgili bulunmalıdır. Diğer değişle, çoğalma azalmadan kaynaklanmalıdır.
- Mal varlığı zenginleşenin bu zenginleşmede haklı bir sebebi bulunmamalıdır. Haklı sebebin baştan beri bulunmaması mümkün olduğu gibi baştan varolan haklı sebebin sonradan, geçersizlik, iptal gibi sebeplerle ortadan kalkmış olması da mümkündür.

Sebepsiz zenginleşme kuralları boşluk doldurucu niteliktedir. Diğer borç sebeplerinden sonra gelir. Ortada bir sözleşme ya da haksız bir fiilin bulunduğu bazı hallerde dahi bir borçtan söz edilebilir. Örneğin; bir arkadaşına borçlu olduğunu zanneden ve bunu ödemek amacıyla bir miktar para gönderen kişi, sonradan aslında borçlu olmadığını hatırlasa, geri isteme hakkına sahiptir. Parayı alan, bunu geri iade etmek borcu altındadır. Çünkü bu paraya sahip çıkmasının haklı sebebi yoktur. Burada dikkat edilirse geri ödeme borcu bir sözleşmeden doğmamıştır, karşılıklı irade uyumu yoktur. Bir haksız fiilden de doğmamıştır, çünkü parayı alanın bir kastı ya da ihmali yoktur. İyi niyetle hediye olarak gönderilmiş bir para olarak algılamış olabilir. Ama bütün bunlara rağmen istek halinde iade etmek zorundadır. Yani farklı kaynaktan bir borç doğmuştur. İşte buna sebepsiz (haksız) zenginleşme denir.

2.2. Kıymetli Evrak Hukuku Tanımı

Kıymetli evrak, üzerinde yazılı hakkın senede sıkı sıkıya bağlı olduğu, bu nedenle hakkın ancak bu belgeyle talep edilebildiği ve bu belgeyle devredilebildiği senetlerdir.

Kıymetli evrak, alacaklının veya hak sahibinin elinde bulunur. Borçlunun vaadini ve alacaklının hakkını gösterir. Ancak alacağı gösteren alelade (adi) senetlerden önemli farkları vardır. Bu farkların anlaşılabilmesi için kıymetli evrakın özellikleri bilinmelidir.

Kıymetli Evrakın Özellikleri:

- Kıymetli evrakta yazılı olan hak, başkalarına devredilebilmesi mümkün olan bir haktır. Örneğin; çekte ve tahvilde alacak hakkı, hisse senedinde ortaklık hakkı, varantta rehin hakkı bulunur.
- Kıymetli evrakta yer alan hak, mali (parasal) değer taşıyan bir haktır.
- Senet ile senette yazılı hak arasında sıkı bir bağ vardır. Kıymetli evrakta yazılı alacağın borçludan istenebilmesi (ona karşı ileri sürülebilmesi) için senedin getirilmesi (ibraz edilmesi) gereklidir. Senedi almadan ödeyen borçlu, daha sonra senedi başka biri getirir ve borcun ödenmesini isterse o kişiye de (yeniden) ödemek zorunda kalabilir. Çünkü yine bu sıkı bağın sonucu olarak senette yazılı hak, ancak senetle birlikte (yani senet de usulüne göre devredilerek) devredilebilir.

- Senedi iyi niyetle devralanın iyi niyeti korunur. Senetle borçluya başvurduğunda, borçlu bu borcu daha önce başkasına ödemiş olduğunu savunamaz. Elinde senet bulunan iyi niyetli alacaklıya ödeme yapmaktan kaçınamaz.
- Kıymetli evrak tedavül eden bir senettir. Yani kıymetli evrakta yazılı hak devredilebilir. Hatta aynı senet art arda birkaç el değiştirebilir. Senedi devralan kişiler senette yazılı alacağı devralmış olurlar.

Senedi düzenleyen ilk borçlu ile senedi ilk teslim alan alacaklısı arasındaki hukuki ilişki ve bu ilişkiden doğan itirazlar, sonradan devir alanları ilgilendirmez. Buna kıymetli evrakın mücerretliği (doğumuna sebep olan hukuki ilişkiden soyutluğu) denir (Kıymetli evrak türlerinin çoğu ve kambiyo senetleri soyuttur.).

- Kıymetli evrakın zayi edilmesi ve iptali :

Kıymetli evrak niteliği gereğince, senet olmadan alacak istenemeyecektir. Senet kaybolur, zayi olur ya da çalınırsa ne olacaktır? Burada işin içine senedin devir şekli (türü) de girmektedir. Ancak bir kıymetli evrakı zayi eden kimse derhal mahkemeye başvurmalı ve bu durumu ispat ederek bir zayi belgesi (kararı) almalıdır. Bu kararla alacak tahsil edilebileceği gibi, gerekiyorsa (vadesi henüz gelmemişse) mahkemenin talebi ile borçlu tarafından yeni bir senet yazılıp alacaklıya verilmesi de mümkündür.

- Kıymetli evrakın devir şekilleri:

Kıymetli evrakın devir yönünden türlerine ve bunların devir şekillerine gelince; kıymetli evrak nama, emre ve hamiline yazılı olmak üzere üç türlü düzenlenebilir.

- Nama Yazılı Senet: Nama yazılı senet, üzerinde ilk alacaklının adının yazılı olduğu ve onun emrine kaydını içermeyen (başkalarına sadece senedi ve dolayısıyla soyut olarak senette yazılı alacağı değil, senedin yazılmasına sebep olan asıl alacağı devir hakkı veren) senettir. Bunların devri ve devrin sonuçları alacağın temlik usullerine tabidir. Bu yönüyle yukarıdaki örnekte anlatılan adi senetten farkı yoktur.
- Emre Yazılı Senet: Emre yazılı senet, senedin ilk alacaklısının adı yazılı olmakla birlikte ayrıca onun emrine kaydı taşıyan (ya da bazı hallerde bu kayıt var sayılan) senettir. Bono, poliçe ve çekte bu kayıt var sayılır. Dolayısıyla başka bir şekil verilmiş (nama veya hamiline) değilse kanunen emre yazılı senet olarak kabul edilir. Emre yazılı senetler ciro ve teslim ile devredilebilir.
- Hamiline Yazılı Senetler: Hamili yazılı senetler, hamili (taşıyan, zilyet olan, elinde bulunduran) kim ise onun hak sahibi sayılacağı senettir. Dolayısıyla bu tür senetlerde devir için özel bir şekil yoktur. Hamilin elindeki senedi, alacağı devretmek istediği şahsa teslim etmesi yeterlidir. Bono ve poliçe hamiline yazılamaz. Ancak çek hamiline yazılabilir.

2.2.1. Kıymetli Evrak Türleri

- Kambiyo Senetleri
  - Kambiyo Senetlerinin Türleri
    - Bono
    - Poliçe
    - Çek
- Malı temsil eden senetler
  - Makbuz Senedi
  - Varant
  - Konşimento
- Taşıma Senedi

Kambiyo Senetleri

Bu senet türünde alacak olarak para yer alır. Senet metninde net para borcu yazılıdır. Kambiyo senetleri, kanunen emre yazılı senetlerdendir. Eğer senedi düzenleyen (imzalayan, keşideci) başka bir şekil (nama veya hamiline) öngörmüş değilse, emre yazılı olduğu kanunen var sayılır. Devir ve diğer konularda bu türün kurallarına tabi olur. Kolay tedavül eder (el değiştirir). Ciro ve teslimle devredilir. Mücerretlik ilkesi geçerlidir. Senedin yazılmasına sebep olan alt ilişkiden doğan itirazlar devralanlara karşı ileri sürülemez.

Kambiyo senetleri emre yazılı düzenlendikleri takdirde, ciro ve teslim ile devredilir. Ciro, senedin arkasına yazılır ve devreden borçluya hitaben”....(devralan yeni alacaklı)... ya ödeyiniz” şeklinde bir talimatını ve imzasını içerir. Senedin arkası ciroolar nedeniyle dolmuş ise “alonj” denilen, senede yapıştırlacak bir kağıda devam edilir. Her devralan ciro ile devreder. Buna tam ciro denir.

Ödeme işlemleri:

Borçlu, ödeme için başvurduğunda senedin kanunda aranan şekil şartlarına uyup uymadığını denetler. Senet metninden anlaşılan bir eksiklik varsa bunu ileri sürerek borcu ödemekten kaçınabilir. Örneğin; vadeden önce başvurulmuşsa böyledir. Eğer senet lehdardan devralmış olan bir başkası (hamil) tarafından ödeme için ibraz edilmiş ise borçlu, senedi imzalayıp verdiği kişi ile arasındaki kişisel hukuki ilişkiyi (sebebi) tartışmaya açamaz. Çünkü emre yazılı senetler, sebepten (alt ilişkiden) soyut bir alacak hakkının devrini sağlar.

Borçlunun ödememesi halinde sorumlular

Borçlu senedi ödemesi gerekmesine rağmen ödemezse, hamil onu icraya verebileceği gibi bunun yanında ya da bu yoldan vazgeçerek doğrudan diğer sorumlulara başvurabilir. Senet üzerinde ciro imzaları bulunan cirantalar kendilerinden sonra gelenlere karşı sorumludurlar.

Kambiyo Senetlerinin Türleri

➤ Bono

Şekil 1: Bono örneği

Ticari hayatta en çok kullanılan senet türü bonodur. Ülkemizde genellikle, kırtasiyelerde satılan basılmış boş senet kâğıdındaki boşluklar doldurulup imzalanarak bono düzenlenir.

Yine, çoğu zaman alacaklı tacir tarafından doldurulup borçluya imzalatılır. Çoğu borçlular da (özellikle ticari örfleri ve kuralları bilmeyenler) bir adi senet imzaladıklarını zannederek imzalar ve hatta ihtilaf nedeniyle konuyu avukata ya da mahkemeye anlatırken imzaladıkları kâğıdı “senet” (adi senet) olarak aktarırlar. Devir kolaylığı ve devralan yönünden alacağın soyutluğu (asıl alacaklıya yönelik itirazların devralana karşı ileri sürülememesi) gibi sonuçlarla karşılaştıklarında da şaşkınlığa düşerler. Ancak yapacakları bir şey kalmamıştır.

Oysa bu tür sürprizlerle karşılaşmak istemiyorlarsa en iyi çözüm, alacaklıya adi senet imzalamak istediklerini belirtmektir. Bu konuda anlaşma sağlanırsa ya boş bir kâğıda borcu yazıp adi senet haline getirmek ya da basılı bono kâğıdını bono halinden çıkarıp doldurup imzalamaktır. Bu amaçla basılı kâğıttaki bono (emre muharrer senet) kelimesini ve “emrine” ibaresini çizmek yeterlidir.

Ayrıca bonoyu “emre değildir” ya da “namadır” gibi kayıtlar yardımıyla nama yazılı senet haline getirmek de itirazlar yönünden aynı sonuca ulaşılmasına yardımcı olur. Ancak alacaklının adi senedi icra takibine konu yapması halinde geçerli olacak icra takibi usulü, (nama yazılı dahi olsa) kambiyo senedinin icra takibi usulüne göre daha külfetlidir. Bu nedenle borçlu yönünden adi senet her halükarda daha avantajlıdır.

Açık Bono

Bir bononun kanunen geçerli olması için aşağıda sayılan unsurları taşıması gerekir. Ancak bu unsurların ödeme için ibraz ve en geç icraya başvurma sırasında tamam olması yeterlidir. Dolayısıyla senet keşide edilirken, bazı unsurlar bilerek eksik bırakılmış olabilir. Hatta sadece imza atılıp gerisi (miktar, tarih, alacaklı lehdar adı vb.) boş bırakılabilir.

Bonoda bulunması gereken unsurlar

- Bono (veya emre muharrer senet) kelimesi: Bu kelimenin, senedin borcu içeren ana cümlesi içinde yer alması gereklidir. Başlık şeklinde yazılması, sonradan eklenme ihtimalini gündeme getirebileceğinden yeterli değildir.
- Belirli bir nakit borcun ödeneceğine dair vaat: Kayıtsız şartsız olmalıdır. Bono şarta bağlanmışsa bono olarak hüküm ifade etmez. Örneğin; kira bedeli olacaktır ya da bisiklet teslim edilirse ödenecektir gibi kayıtlar bonoyu adi senet haline getirir.
- Vade: Yazılmamışsa görüldüğünde yani ibraz edildiğinde ödenir. Bu halde vade beklemek söz konusu olmaz.
- Ödeme yeri: Ödeme yeri belirtilmemişse bononun düzenlendiği yer ödeme yeri sayılır.
- İlk alacaklının (lehdarın) adı soyadı ya da ticaret unvanı.
- Düzenlendiği gün.
- Düzenlendiği (tanzim edildiği) yer (Bu gösterilmemiş ise borçlunun adının yanında bulunan yer tanzim yeri sayılır. Bu da yoksa bono geçersiz olur.).
- Bonoyu düzenleyenin (keşideci-asıl borçlu) imzası (Bütün imzalar gibi bu da el yazısıyla atılmış olmalıdır.).

Uygulamada genellikle basılı kağıtlar kullanıldığına göre bazı unsurlar zaten matbu olarak bu kağıtlarda yer almaktadır.

O halde senet devralırken, devrederken ve son olarak (gerekirse) icraya verirken varlığına dikkat edilmesi gereken unsurlar şunlardır:

- Lehdarın (ilk alacaklının) adının tam yazılması gerekir. Firma adı (Nergis Kundura gibi) yeterli değildir.
- Senedin düzenlendiği tarih yazılmış olmalıdır. Bir de senedin keşide edildiği (düzenlendiği) yer belirtmeli, bu yoksa (hiç değilse) borçlunun adının yanında bir yer adı bulunmalıdır ki keşide yeri orası sayılsın.

Haksız protesto:

Protesto ödeyememe halini gösterir. Bu nedenle yanlış veya haksız (örneğin zamanından önce ya da ödemeyi talep eden ihbarname ulaşmamasına rağmen) protesto çekilmesi, gerçekte ödeyebilecek olan borçlunun ödeme sıkıntısına düştüğü görüntüsü yaratarak, ticari itibarına zarar verir. Hatta alacaklıların harekete geçmesine ve bu kişinin bankalardaki kredilerinin askıya alınmasına sebep olur. Bundan doğan maddi ve manevi zarar, borçlu tarafından kusurlu olan bankadan (tüzel kişilik olarak) ve noterden talep edilebilir.

➤ **Poliçe**

Vade 30 Gün	Vade Tarihi 30.12.2005	Yeni Türk Lirası -500-	Düzenlendiği Tarih Yer: Ankara Tarih: 29.30.2005	No 1
Kabulümdür. Pervin Şimşek İmza				
İşbu poliçe karşılığında Sayın İhsan Akar..... Veya emir ve havalesine yukarıda yazılı beşyüz... YTL ödeyiniz. Bedeli mal... olarak alınmıştır. Anlaşmazlık halinde Ankara..... mahkemelerinin ve icrasının yetkili olduğunu kabul ederim.				
Ödeme Yeri	Karaful Sokak No: 7... Kızılay/ANKARA		29.30.2005 Ahmet TAN İmza	
Keşideci	Ahmet Tan..... İvedik Cad. No:1/9 Yenimahalle/ANKARA		PUL İMZA	

Şekil 2: Poliçe örneği

Poliçe daha ziyade uluslararası ticarete ve bankaların taraf olduğu borç ilişkilerinde kullanılan bir senettir. (Sigorta poliçesi ayrı bir kavramdır.)

Poliçede üç taraf vardır; keşideci, lehdar ve muhatap. Senedi düzenleyen keşideci, lehdera (alacaklıya) “ödeyeceğim” şeklinde bir vaatte bulunmaz. Muhatap denilen kişiye yönelik olarak “ödeyiniz” emrini yazar ve senedi lehdera verir.

Böylece keşideci, kendisinden alacaklı olan lehdarı muhataba havale etmiş olur. Lehdar ya da devrettiği kişi, vadeden önceki bir tarihte muhataba, senedini götürüp bu senedi ödemeyi kabul edip etmediğini sorar. Kabul ediyorsa muhatap bunu senedin üzerine yazıp imzalar. Böylece muhatap, asıl borçlu haline gelmiş ve havale ilişkisi kurulmuş olur.

Muhatap, kabul etmek zorunda değildir. Ancak keşideciye herhangi bir nedenle borcu varsa ya da borcu olmamasına rağmen ona kredi vermiş olmak amacıyla kabul edebilir. Kabul etmezse keşideci, borçlu ve senedin en son sorumlusu olarak kalır. Rücu yoluyla ona başvurulabilir. Diğer yönlerden bonoda anlatılan kurallar geçerlidir.

➤ Çek

178806 Tarih: 02.02.2005 Zeynep KARDELEN.....emrine Tutar... 650 YTL Kalan.....	0178806	T.C. İŞ BANKASI Afyon Şubesi	500 YTL
	Hesap No: 43561	Bu çek karşılığında ..... Zeynep Karde..... emrine yalnız ..... zelli ödeyiniz. .... YTL	123 BANKALAR CADDESİ-AFYON 270 11 22 43561

Şekil 3: Çek örneği

Çekte de poliçedeki gibi üçlü ilişki vardır. Ancak muhatap bir bankadır. Keşideci çeki yazıp (imzalayıp) lehdara verir. Lehdar ya da devretmişse son hamil, çeki bankaya götürür. Hesapta yeterli karşılık varsa bedeli tahsil eder. Karşılık yoksa (ya da yeterli değilse ödenmeyen kısım için) banka, çekin arkasına karşılıksız kaldığını yazar. Bu durumda hamil rücu yoluyla hem kendisinden önceki cirantalara hem de keşideciye başvurma hakkına sahip olur.

Ödeme için ibraz:

Çekte vade olmadığından çok kısa süreler şeklinde belirlenmiş olan ibraz süreleri geçirilmeden bankaya ibraz edilmelidir. İbraz sürelerinin ne zaman dolduğu fiilen keşide edildiği güne göre değil, çekin üzerindeki tarihe göre belirlenir. Çek, muhatap bankanın hesabın bulunduğu şubeden başka bir şubesine ibraz edilirse ilgili şubeden provizyon alınarak ödenir. Karşılık yoksa bu şube de durumu çekte yazmalıdır.

Çekin ödenmesi:

Banka, çeki öderken ibraz eden kişinin meşru hamil ve çekin geçerli, sağlam bir çek olup olmadığını incelemelidir. Yanlış kişiye ödeme yaparsa (veya sahte ya da tahrif edilmiş bir çeki öderse) hesap sahibine karşı kusursuz da olsa sorumludur. Ancak hesap sahibi kusurluysa, çeki kaybetmiş veya çaldırmış ise banka sorumluluktan kurtulabilir.

Karşılıksız çekin ödenmesi:

Bazen hesapta yeterli karşılık olmamasına rağmen banka ödeme yapabilir. Bu durumda banka ya müşterisini korumuş, ona bir anlamda kredi vermiş olur ya da müşterisi ile arasında zaten bir kredi sözleşmesi vardır. Bu nedenle kredi limiti içinde kaldığı sürece karşılıksız da olsa çekleri ödemekte ve müşterisine kredi kullanmış olmaktadır.

Çekin unsurları:

Çek karneleri bankalar tarafından bastırılıp hesap sahibine verilir. Böylece çekte bulunması gereken unsurların bazıları baskı sırasında koyulmuştur. (muhatapın adı, çek kelimesi, kayıtsız şartsız havale cümlesi gibi.)

Keşideci tarafından yazılması ya da sonradan tamamlanması gereken unsurlar ise şunlardır:

- Ödeme yeri
- Keşide tarihi
- Keşide yeri
- Keşidecinin imzası

Açık çek

Bono ve poliçe gibi çek de keşideci tarafından bazı unsurları eksik bırakılmış olarak yazılıp lehbara verilebilir. Bu tür çek açık çekdir ve geçerlidir. En geç muhatap bankaya ibrazı sırasında bütün eksikleri tamamlanmış olmalıdır. Hamilin dikkat etmesi gereken husus budur. Lehdarın, çekteki açık kısımları keşideci ile arasındaki anlaşmaya aykırı doldurmuş olması iyi niyetli hamili ilgilendirmez.

Karşılıksız çek

Bir çekin karşılıksız kalması halinde kanun bir yanlışlık sonucu olabileceğini kabul ederek bazı tedbirler almıştır. Buna göre banka 15 gün içinde karşılıksız kalma halini hesap sahibine (keşideci) bildirip durumu düzeltmesini ister. Keşideci çekin bedelini (ya da karşılıksız kalmış olan kısmı) bankaya hamil adına yatırır, hamil alcağına kavuşmuş olur. Şikayet hakkı da düşer (Zaten keşideci ne zaman borcu öderse ceza tehdidinden de kurtulmuş olur. Hatta cezası kesinleşmiş olup infaz edilmekte olsa dahi böyledir.).

Malı Temsil Eden Senetler

Makbuz Senedi

Özellikle uluslar arası ticaretle (ithalatla) yurda gelen mallar gümrük depolarında işlem için beklerken ya da oradan çıktıktan sonra bir depoya konulur. Mal, depoda beklerken sahibi tarafından satılır. Alan tekrar satabilir. Gerekirse bölünerek yapılan her satışta, malın fiilen el değiştirmesi ve alıcısına teslim edilmesi hem zahmetli hem de masraflı bir iş olacaktır.

O halde bunun kolay bir yolu olmalıdır. İşte umumi mağaza denilen iş yerlerine (anonim şirket olarak kurulan depo işletmecisine) teslim edilen bu tür mallara karşılık olarak mağaza sahibi bir senet verir.

Makbuz senedi denilen bu senette, teslim alınan mal hakkında bilgiler ve senedi getiren kişiye malın teslim edileceği vaadi yazılıdır. Böylece malı temsil eden bir senet doğmuş olur.

Malı ilk teslim edip senedi alan kişi, malı satar ve mülkiyet hakkını devretmek isterse malı teslim etmesi mümkün olmadığı gibi yeterli de değildir. Hatta mülkiyet hakkı senede bağlı olduğundan malı senetsiz olarak kendisinin teslim alması da mümkün değildir. Çünkü umumi mağaza sahibi; malı senetsiz olarak teslim ettiği takdirde, daha sonra başka birinin senetle gelip malı isteyebileceğini hesaba katmalıdır. Bu nedenle tazminat ödemek zorunda kalacağını düşünecek ve senetsiz teslim talebini reddedecektir. Satıcı, malı temsil eden makbuz senedini devretmelidir. Devralan da aynı şekilde malı teslim almak istiyorsa senetle gitmeli, malı satmak istiyorsa senedi teslim etmelidir.

Varant:

Makbuz senedi sahibinin malını karşılık göstererek kredi almasına yardımcı olur. Teminat olarak rehin isteyen alacaklıya rehin vereceği malı, fiilen taşıyıp teslim etmek yerine, mal üzerindeki rehin hakkını temsil eden belgeyi (varant) verir. Böylece rehin kurulmuş olur. Borçlu, belgede yazılı borcu ödeyemezse varantı elinde bulunduran kişi, umumi mağazada bulunan malın satılması ve alacağının kendisine ödenmesi amacıyla icraya başvurur.

Umumi mağazaya konulan mal için tek senet (makbuz senedi ve varant) alınabilir. Ayrıca parça parça farklı kişilere satılabileceği veya rehin verilebileceği nazara alınarak birden çok parça için ayrı ayrı senet düzenlenmesi istenebilir.

Konşimento:

Deniz ticaretinde kullanılan bir kıymetli evraktır. Denizde taşınmakta olan malı temsil eder. Yolculuk devam ederken malın mülkiyetinin el değiştirmesini sağlar. Yük yerine vardığında konşimento kim tarafından ibraz edilirse mal ona teslim edilir.

Taşıma Senedi :

Taşıma senedi de konşimento gibi, taşınmakta olan malı temsil eder. Karada ve iç sularda yapılan taşıma işlerinde kullanılır. Boşaltma yerinde kendisine senedi kim ibraz ederse taşıyan, malı ona teslim eder. Böylece teslim alınması beklenmeden, nakliye süresince malın mülkiyetinin el değiştirmesi sağlanmış olur.

2.3. Kayıt Tutmak

2.3.1. Bilgisayar Ortamında Kayıt (Avukatlık Yazılımları)

Örgüt içi ve dışı iletişimde en çok kullanılan araçların başında yazılı ve basılı evraklar gelmektedir. Toplanan verilerin saklanması, tasnif edilmesi ve arşivlenmesi her geçen gün katlanarak artan iş yüküne neden olmaktadır. Bu durum, örgütler için çeşitli sorunların oluşmasına neden olmaktadır ve örgütleri kayıt işlemede yeni yöntem arayışına zorlamaktadır.

Örgütlerin karşılaştıkları sorunları şu şekilde sıralayabiliriz.

- Yüksek saklama maliyeti,
- İstenen belgeye zamanında erişememe,
- Aynı belgenin birden fazla kişiye eş zamanlı verilmesi,
- Güvenlik ve yönetim kontrolünün yetersizliği,
- Diğer belge ve bilgilerle aynı anda bütünlük kurulamaması,
- Kayıt hacminin sürekli artması.

Örgütler, karşılaştıkları bu sıkıntılardan kayıt işleme sistemini kurarak kurtulabilmektedirler. Kayıt işleme sistemi; bir ana bilgisayara bağlı diğer bilgisayar, yazıcı, çizici, tarayıcı, faks, teleks, modem gibi çevre birimleri uygulama yazılımlarından oluşan sistemdir.

Avukatlık yazılımları, davalı-davacı durumlarının ve bürodaki iş takiplerinin bilgisayar ortamında yapılmasıdır.

2.3.2. El ile Kayıt

El ile kayıt tutulurken gelen dava dilekçeleri ve ilgili evraklar gelen ve giden evrak defterleri olmak üzere iki şekilde kaydedilir.

- Gelen evrak defteri
- Giden evrak defteri

Gelen Evrak Defteri

İş hayatında yazılaşarak haberleşme büyük bir yer tutar. Kuruluşlar devamlı olarak mektup göndermekte ve mektup almaktadır. Büyük kuruluşlar, mektup almak ve göndermek işleri için ayrı bir servis kurarlar. Avukatlık bürolarına gelen mektuplar bu servis tarafından alınır, kontrol ve tasnif edilir.

Avukatlık bürolarına gelen davalı ve davacı durumları incelemeye alınarak değerlendirilir. Yapılacak işleri bir ajandaya kaydedilebilir. Gelen dava dilekçeleri açılıp incelendikten sonra gelen evrak defterine veya gelen evrak fişine kaydedilir. İş hacmi fazla olan iş yerlerinde fiş, az olan iş yerlerinde defter kullanılır. Fişler yazı makinesi ile ve gerektiğinde birkaç kopyalı yazılabildiği için deftere göre daha kullanışlıdır. Yapılan iş bakımından fiş ile defter arasında fark yoktur.

Gelen evrak defteri veya gelen evrak fişinde

- Sıra numarası (evrak geliş numarası),
- Gelen evrakın tarihi, numarası, geldiği tarih, nereden geldiği, ek sayısı ilişkisi, konusu (özeti),
- Yazılan cevabın numarası (çıkış), dosya numarası veya kodu, yapılan işlem (açıklama) sütunları vardır.

Sıra numarası sütunu, her yıl 1 Ocak tarihinde “1” numaradan itibaren başlar, numaralar birbirini atlamadan izler. 31 Aralık akşamı çizilen çizgiler kapatılır. Fiş kullanılıyorsa, kapatma aynı şekilde olur veya bir yıl boyunca kullanılan fişler ciltlenir.

Gelen evrak defterine veya fişine kaydedilen evrak üzerine, tarih ve kayıt damgası vurulur. Bu damga üzerine, evrakın gelen evrak defterinde aldığı numara, gideceği servis yazılır. Evrakın üzerine, gerektiğinde alındığı saat de yazılabilir.

Günlük gazete, dergi, broşür kaydedilmez, ilgili servislere gönderilir.

Giden Evrak Defteri

Gönderilecek dava sonuçları veya gelişmeleri ile ilgili evrakların hazırlanması, kuruluşun büyüklüğüne ve yapısına, konunun önemine göre değişir.

Her kuruluş gelen evraklara cevap vermeden veya yeniden evrak hazırlayıp göndermede önem ve acele işlere öncelik verir. Öncelikle gönderilmesi istenen evrak, diğerlerine göre en kısa sürede hazırlanıp gönderilir.

Gönderilecek evrakların öncelik sırasını, konunun önemine göre, genellikle o evraktan sorumlu olan avukat belirler. Ayrıca gelen evrakın üzerinde büyük harflerle SÜRELİ veya İVEDİLİK DERESESİ kaydı bulunuyorsa bu mektuba, belirtilen zaman içinde öncelikle cevap verilir.

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem Basamakları	Öneriler
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Borcu Doğuran Olayları Kavrayınız. ➤ Kıymetli Evrak Hukukunu Kavrayınız. ➤ Kayıt Tutmayı öğreniniz.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Son bir hafta içinde sözleşme yaptınız mı? Yaptıysanız tarafların kim olduğunu ve sözleşmeyi kurmak için uyguladığınız şekli tartışınız. ➤ Alacağınızı zamanında alabilmek için önceden alınması gereken tedbirler nelerdir? ➤ Ticari hayatta nakit para yerine ödeme amacıyla çek kullanılmasının avantajları ve riskleri nelerdir? ➤ Kıymetli evrak türünden senetlerin fayda ve mahzurlarını araştırınız? ➤ Kayıt tutmak hukuki işlemler açısından faydaları neler olabilir? Araştırınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

ÖLÇME SORULARI

Aşağıdaki soruları (Doğru) veya (Yanlış) olarak cevaplayınız.

1. Sözleşme, iki kişinin bir hukuki sonucu gerçekleştirmek üzere anlaşması demektir. (.....)
2. Sözleşmeler taraflara yüklediği borçlara göre üçe ayrılır. (.....)
3. Sözleşmeler bir kağıda şartları yazmak ve imzalamak ile oluşur. (.....)
4. Eşit olmayan taraflarca yapılan bazı sözleşmelerin tamamen ya da bazı hükümlerinin (kısmen) geçersiz sayılmasına veya bazı borçların indirilmesine ya da tamamen iptaline hâkim tarafından karar verilebilir. (.....)
5. Kullandırmaya yönelik sözleşmeler kira, ariyet, karz ve eser sözleşmeleri olmak üzere dörde ayrılır. (.....)
6. Haksız fiil, başkalarına maddi ya da manevi zarar veren ve hukuka uygun olmayan her tür davranıştır. (.....)
7. Haksız fiilin borcu doğurması için hukuka aykırılık, zarar, kusur şartlarını taşıması gerekir. (.....)
8. Kıymetli evrak, üzerinde yazılı hakkın senede sıkı sıkıya bağlı olduğu, bu nedenle hakkın ancak bu belgeyle talep edilebildiği ve bu belgeyle devredilebildiği senetlerdir. (.....)
9. Bonoda üç taraf vardır; keşideci, lehdar ve muhatap. (.....)
10. Çekteki muhatap bankadır. (.....)

DEĞERLENDİRME

- Sorulara verdiğiniz yanıtları modül sonundaki cevap anahtarıyla karşılaştırınız.
- Bu faaliyet kapsamında hangi bilgileri kazandığınızı belirleyiniz.
- Yanlış cevaplandığı sorularla ilgili konuları tekrar inceleyip öğrenmeye çalışınız.
  - Kaynak veya yardımcı ders kitaplarından faydalanınız.
  - Kütüphanelerden, internette veya makine teknolojisi alanında üretim yapan işletmelerden araştırma yapınız.
  - Öğrenme faaliyetiyle ilgili olarak öğretmenlerinizden yardım alınız.

MODÜL DEĞERLENDİRME

İstedığınız konuyla ilgili bir örnek dava dosyası hazırlayınız.

DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

Modülün Adı:	Dava Hizmetleri				
Amaç:	Gerekli ortam sağlandığında bu modül ile temel hukuk kavramlarını ve avukatlık programını kullanarak dava hizmetlerini yerine getirebileceksiniz.				
Adı ve Soyadı:	.....				
AÇIKLAMA: Bu faaliyeti gerçekleştirirken aşağıdaki dereceleme ölçeğini öğretmeniniz dolduracaktır. Sadece ilgili alanı doldurunuz. Aşağıda listelenen davranışları öğrencide gözleyemediyse (0), zayıf nitelikte gözlemlediyseniz (1), orta düzeyde gözlemlediyseniz (2) ve iyi nitelikte gözlemlediyseniz (3) rakamının altındaki ilgili kutucuğa X işareti koyunuz.					
Değerlendirme Ölçütleri		Değer Ölçeği			
		0	1	2	3
1	Dava dosyası konusunu belirleme				
2	Gerekli verileri belirleme				
3	Gerekli yazım araç-gereçlerini eksiksiz hazırlama.				
4	Gerekli verileri eksiksiz hazırlama				
5	Dava Hizmetleri hazırlama aşamalarına uyma				
6	Uygun avukatlık yazılım programını seçebilme				
7	Hukuk terimlerini doğru kullanabilme				
8	Dava dosyasıyla ilgili hukuki belgeleri düzenleyebilme				
9	Dolaysız anlatım dilini tercih etme				
10	Tanımlamaları net ve açık yapma .				
Toplam:					
Düşünceler:.....					

DEĞERLENDİRME

Öğrenci, derecelendirme ölçeği listesindeki davranışları sırasıyla uygulayabilmelidir. Hangi davranıştan 0 ve 1 değer ölçeğini işaretlediyse o konuyla ilgili faaliyeti tekrar etmesini isteyiniz.

- Almış olduğunuz eğitimle dava hizmetleri yöntemlerini öğrenmiş oldunuz. Edindiğiniz bu bilgi ve tecrübeleri “Büro Yönetimi ve Sekreterlik” bölümünün “Hukuk Sekreterliği” alanında çalışarak pekiştirebilirsiniz.
- Size verilen konularla ilgili dava dosyaları hazırlayabilmelisiniz. Anlayamadığınız bir nokta olursa konuyla ilgili faaliyeti tekrar ediniz.
- Bilgi işlenmezse zamanla körelir.
- Nihai rapor, çalışmanın özü ve kanıtıdır.
- Ölçme ve değerlendirmedeki soruları ve işlemleri yapabilirsiniz bu modülü başarıyla tamamlarsınız. Böylece bu modülle ilgili tam öğrenmeyi sağlayarak diğer modüle geçebilirsiniz.
- Ölçme soruları ve performans testinden başarılı olamazsanız bu modülü tekrar etmeniz sizin için daha yararlı olacaktır.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ- 1 CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	D
5	Y
6	D
7	Y

ÖĞRENME FAALİYETİ- 2 CEVAP ANAHTARI

1	D
2	Y
3	Y
4	D
5	Y
6	D
7	Y
8	D
9	Y
10	D

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Kamil, **Hukuk Ders Kitabı** 1-2, Tutibay Yayınları, Ankara, 1995.
- AKINTÜRK, Turgut, **Medeni Hukuk**, Savaş Yayınları, Ankara, 1998
- BİLGE, Necip, **Hukuk Başlangıcı**, Turhan Kitap Evi, Ankara, 1983.
- BOZER, Ali ve Göle, Celal, **Ticaret Hukuku Bilgisi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998.
- EREN, Fikret, **Borçlar Hukuku I. II**, Evren Yayınları, Ankara, 1988.
- Gözübüyük, Şeref, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1991.
- İNAN, Ali Naim, **Borçlar Hukuku**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1994.
- PULAŞLI, Hasan, **Ticaret Hukukunun Temel Kavramları**, Mimoza Yayınları, Konya, 1995.
- TEKİNAY, S. Sulhi, **Borçlar Hukuku**, Filiz Kitap Evi, İstanbul, 1993.